



Ο διάλογος

«Πρωταγόρας»

του

ΠΛΑΤΩΝΑ

Μπορεί η αρετή να γίνει
αντικείμενο διδασκαλίας;

ΕΝΟΤΗΤΑ

1

Διάγραμμα ενότητας

- Η **ευβουλία** είναι το αντικείμενο του μαθήματος του Πρωταγόρα.
- Ευβουλία σημαίνει **πολιτική αρετή**, διευκρινίζει ο Σωκράτης.
- Η **διαφωνία** του Σωκράτη : Η αρετή δεν διδάσκεται.
- **Α' Επιχείρημα** : Οι Αθηναίοι στην εκκλησία του Δήμου δέχονται συμβουλές για θέματα πολιτικής από οποιονδήποτε.
- **Β' Επιχείρημα** : Οι άριστοι των πολιτών στην πολιτική αρετή, όπως ο Περικλής, δεν κατάφεραν να αναδείξουν τα παιδιά τους στην πολιτική αρετή.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Τι σημαίνει **ευβουλία**
για τον Πρωταγόρα;

Ο Πρωταγόρας απαντά στην πρόκληση του Σωκράτη

με μία προγραμματική δήλωση (το μάθημα είναι η ευβουλία), που διακρίνεται για την περιεκτικότητά της. **Ευβουλία** είναι η σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων τόσο για θέματα ιδιωτικής ζωής, όσο και για θέματα που αφορούν την πόλη (περί τῶν οἰκείων καί περί τῶν τῆς πόλεως». Η λέξη ευβουλία ήταν της μόδας εκείνα τα χρόνια και αποτελούσε περιζήτητο εκπαιδευτικό στόχο. Σε μία εποχή ταραγμένη πολιτικά ήταν έντονη η ανάγκη για πολίτες που θα μπορούσαν και να σκεφτούν ορθά πολιτικά και να πάρουν αποφάσεις στην εκκλησία του δήμου : αυτοί οι πολίτες θα ήταν φυσικά ικανοί να πάρουν σωστές αποφάσεις και στην ιδιωτική τους ζωή.

**Τι εννοεί ο
Σωκράτης με τον
όρο πολιτική τέχνη;**

Στο πρωτότυπο επίσης ο όρος είναι «πολιτικήν τέχνην». Έτσι συνοψίζει ο Σωκράτης την ευβουλία του Πρωταγόρα. Ο Πρωταγόρας συμφωνεί με τη νέα διατύπωση. Η πολιτική τέχνη όμως δεν περιλαμβάνει την ικανότητα να λαμβάνει κανείς αποφάσεις για τις ιδιωτικές του υποθέσεις, θέμα το οποίο στη συνέχεια του διαλόγου θα παραμεριστεί. Ο Σωκράτης κατόρθωσε με τις συνεχείς ερωτήσεις του στα προηγούμενα σημεία του διαλόγου, να αναγκάσει τον Πρωταγόρα να αποσαφηνίσει το περιεχόμενο του μαθήματός του. Η μαιευτική μέθοδος εν δράσει.

**Διδάσκεται η
πολιτική τέχνη ;**

Σύμφωνα με τον Σωκράτη, όχι. Για να αποδείξει τον ισχυρισμό του προχωρά σε δύο παραδείγματα αναλογικού συλλογισμού.

α) Οι Αθηναίοι θεωρούνται από όλους τους Έλληνες σοφοί. Στην Εκκλησία του Δήμου όμως, όταν πρόκειται για θέματα τεχνικά, δέχονται συμβουλές μόνο από εμπειρογνώμονες, τεχνοκράτες θα λέγαμε σήμερα, προφανώς γιατί θεωρούν ότι αυτά τα θέματα απαιτούν σπουδές. Σε θέματα πολιτικής όμως, δέχονται συμβουλές από τον οποιονδήποτε πολίτη, συνεπώς θεωρούν ότι η πολιτική τέχνη ενυπάρχει στον καθένα και δε διδάσκεται από δάσκαλο.

β) Διάσημοι πολιτικοί ηγέτες δεν κατόρθωσαν να διδάξουν στα ίδια τους τα παιδιά την πολιτική τέχνη. Τα παιδιά του Περικλή «τριγυρίζουν και βόσκουν σα ζώα λυμένα, όπου τύχει να συναντήσουν από μόνοι τους την αρετή». Ο μικρός αδελφός του Αλκιβιάδη, ο Κλεινίας, ταλαιπώρησε τον Αρίφρονα με το χαρακτήρα του. Αφού λοιπόν οι πρωταθλητές στην πολιτική τέχνη δεν κατάφεραν να τη διδάξουν, αυτό δε λέει κάτι για τη φύση της πολιτικής αρετής;

Μερικά σχόλια ακόμα...

Οι Αθηναίοι είναι σοφοί : Ακούγεται υπερβολικό, αλλά τουλάχιστον εκείνη την εποχή αποτελούσε πεποίθηση πανελλήνια. Την ίδια άποψη θα συναντήσουμε στον Πίνδαρο και στο Θουκυδίδη.

Πρυτάνεις : Ήταν οι 50 βουλευτές μιας από τις δέκα φυλές που αποτελούσαν τη βουλή των 500. Η φυλή αυτή που διοικούσε την Αθήνα για διάστημα 35 ή 36 ημερών, λεγόταν πρυτανεύουσα.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

1. Ο Σωκράτης την «εβουλία για τα ζητήματα του οίκου και τα θέματα της πόλης» (εὐβουλία περὶ τῶν οἰκείων καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως), που επαγγέλλεται ως στόχο της διδασκαλίας του ο Πρωταγόρας, την εξηγεί ως «πολιτική τέχνη», δηλαδή τέχνη με την οποία «κάνει τους άνδρες αγαθούς πολίτες» (ποιεῖν τοὺς ἄνδρας ἀγαθοὺς πολίτας). Ο Πρωταγόρας δέχεται ανεπιφύλακτα ότι αυτό ακριβώς διδάσκει. Να εξηγήσετε τη σύνδεση αυτή πολιτικής και αρετής με αναφορά στις πολιτικές αντιλήψεις και γενικά την πολιτική ζωή της αρχαίας Ελλάδας (ειδικά της Αθήνας).

2. Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Σωκράτης για το μὴ διδακτὸν της αρετής, ἀπὸ πού τα ἀντλεί και πόσο ισχυρὰ εἶναι;

Στο δεύτερο επιχειρήμα μεταπηδά από το χώρο της πολιτικής σ' αυτόν της ηθικής. ♦ Τα επιχειρήματα προέρχονται από την πολιτική πρακτική και την καθημερινή ζωή. Το δεύτερο ειδικά οδηγεί σε αμφισβητούμενο συμπέρασμα, αφού θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι η κατοχή της αρετής είναι κάτι διαφορετικό από τη μετάδοσή της κτλ. Το πρώτο χρειάζεται να αναλυθεί περισσότερο για να φανούν οι αδυναμίες του, π.χ. το γεγονός ότι ο αθηναϊκός λαός είναι σοφός, συνεπάγεται ότι η γνώμη του γίνεται δεκτή ως αληθινή, πράγμα που ο Σωκράτης δεν διατυπώνει, αλλά εξυπακούεται. Αυτό όμως μπορεί να ελεγχθεί ως προς την εγκυρότητά του. Η επιχειρηματολογία του ανήκει στην κατηγορία που ο Αριστοτέλης ονομάζει «ἐξ εἰκότων», δηλαδή πιθανολογική.

3. Ποιες αρχές της δημοκρατικής λειτουργίας της αθηναϊκής πολιτείας επιβεβαιώνονται από το κείμενο; Να τις εντοπίσετε και να τις εξηγήσετε με συντομία.

Η αρχή της δημιουργίας του ανθρώπου

Ο μύθος του Πρωταγόρα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ηταν κάποτε εποχή που υπήρχαν θεοί, θνητά όμως πλάσματα δεν υπήρχαν. Όταν όμως ήρθε και για αυτά ο καιρός ο προορισμένος να γεννηθούν, τα διαμορφώνουν οι θεοί μέσα στα βάθη της γης, αφού ανέμιξαν χώμα και φωτιά και εκείνα τα στοιχεία που αναμειγνύονται με φωτιά και χώμα. Και όταν ήρθε η ώρα να τα φέρουν στο φως, πρόσταξαν τον Προμηθέα και τον Επιμηθέα να τα στολίσουν ¹ και να μοιράσουν στο καθένα ικανότητες, όπως ταιριάζει. Τότε ο Επιμηθέας ζητά από τον Προμηθέα να μοιράσει μόνος του αυτός. «Και όταν κάνω εγώ τη μοιρασιά» είπε «έλα να τα ελέγξεις». Έτσι τον έπεισε και κάνει αυτός τη μοιρασιά. Εκεί που μοίραζε όμως σε άλλα έδινε δύναμη χωρίς ταχύτητα, ενώ τα πιο αδύνατα τα εξόπλιζε με ταχύτητα ▪ άλλα τα εφοδίαζε με (φυσικά) όπλα, ενώ σε άλλα επειδή έδινε οργανισμό χωρίς όπλα, επινοούσε για αυτά κάποιο άλλο μέσα για να επιβιώσουν. Όσα δηλ. από αυτά περιέβαλε με σώμα μικροκαμωμένο, τους μοίραζε φτερά για να φεύγουν ή υπόγεια κατοικία ▪ και όσα έπλασε μεγαλόσωμα, με το ίδιο το μέγεθός τους τα προστάτεψε. Και τις άλλες (δυνάμεις) τις μοίραζε έτσι εξισορροπώντας τες. Και σοφίζοταν αυτά, επειδή πρόσεχε μήπως κάποιο γένος εξαφανιστεί.

¹ Να δώσουν αρμονικές αναλογίες σε αυτά

Αφού λοιπόν εφοδίασε αυτά με τρόπους για να αποφύγουν τον αλληλοσπαραγμό, μηχανευόταν μέσα προσαρμογής στις αλλαγές του καιρού από τον Δία, ντύνοντας αυτά με πυκνό τρίχωμα και με ανθεκτικό δέρμα, ικανά να αντιμετωπίσουν την κακοκαιρία, αλλά κατάλληλα και για τις ζέστες, και για να είναι στο καθένα όταν πάνε να κοιμηθούν αυτά τα ίδια στρώμα και σκέπασμα και αποκλειστικά δικό τους και φυσικό ▪ και υπόδεσε άλλα με σπλές και άλλα με δέρμα σκληρό και χωρίς αίμα. Ύστερα από αυτά εξασφάλιζε τροφές διαφορετικές στο κάθε γένος, σε άλλα χορτάρι από τη γη, σε άλλα καρπούς δέντρων και σε άλλα ρίζες ▪ σε μερικά όμως επέτρεψε να είναι τροφή τους το φάγωμα άλλων ζώων ▪ και σε αυτά έδωσε τη δυνατότητα να γεννούν λίγους απογόνους, ενώ σε εκείνα που κατασπαράσσονταν από αυτά (έδωσε τη δυνατότητα) να γεννούν πολλούς (απογόνους), διασφαλίζοντας έτσι τη διατήρηση του είδους τους.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

θνητά : θνητός < θνήσκω = πεθαίνω # αθάνατος, αιώνιος.

γένη - γενέσεως : < γίγνομαι. *Παράγωγα :* γενεά, γέννηση, γενέθλια, ευγενής.

είμαρμένος < μείρομαι = ο καθορισμένος. Από τη ρίζα ΜΕΡ έχουμε παράγωγα : μοίρα, μερίδα, μέρος. Η **είμαρμένη** : ό,τι έχει δοθεί στον άνθρωπο από τη μοίρα.

μείξαντες , μείγνυμι = αναμειγνύω. *Παράγωγα :* μεί(ι)γμα, μιγάδας, μιγαδικός.

κεράννυται < κεράννυμι = ανακατεύω. *Παράγωγα :* κράμα, κράση, κρασί, κερνώ, εύκρατος.

νεῖμαι < νέμω : μοιράζω. *Παράγωγα :* νέμεση, διανομή, νομάς.

ἐπίσκεψαι : < ἐπισκοποῦμαι = παρατηρώ, εξετάζω. *Παράγωγα :* επίσκοπος, επισκόπηση.

ἤμπισχεν < ἀμπέχω και ἀμπίσχω = ντύνω, περιβάλλω. Παράγωγα : ἀμπέχονο.

εὐλάβειαν < εὖ + λαβεῖν = κρατῶ καλά, αὐτός που λαμβάνει προφυλάξεις, που προσέχει.

εὐμάρειαν < εὖ + μάρη = καλό χέρι, δηλ. ευκολία, ευχέρεια, επιδεξιότητα, προσαρμοστικότητα.

ἀναλισκομένοις < ἀναλίσκομαι = ξοδεύομαι. Παράγωγα : καταναλώνω, κατανάλωση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Η αρχή του μύθου.
- Η δημιουργία των θνητών ζώων από τους θεούς.
- Η ανάθεση στους Τιτάνες Επιμηθέα και Προμηθέα να εξοπλίσουν τα δημιουργήματα με κατάλληλες ιδιότητες.
- Η πρωτοβουλία του Επιμηθέα να αναλάβει προσωπικά το έργο.
- Τα ζώα εξοπλίζονται με τις ικανότητες και τις ιδιότητες εκείνες που θα εξασφαλίσουν τη διαίωνιση του είδους.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Ο μύθος Του Πρωταγόρα

Ο Πλάτωνας βάζει τον Πρωταγόρα να αφηγείται ένα μύθο χρησιμοποιώντας τη συνηθισμένη αρχή των μύθων : *Ἦν γάρ ποτε χρόνος*. Είναι πιθανό ο μύθος αὐτός να ανήκει σε κάποιο χαμένο για μας έργο του Πρωταγόρα («*Περί τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως*»), όπου ο διάσημος σοφιστής διαπραγματευόταν τη γένεση και την εξέλιξη του κόσμου.

Στον μύθο ο Πρωταγόρας αναφέρεται σε **θνητά γένη**, δηλ. στην παράλληλη δημιουργία του ανθρώπου και των ζώων. Είναι αξιοσημείωτο ότι η κοσμογονία περιλαμβάνει στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και τη θεϊκή

υπόσταση, οι θεοί δηλ. δημιουργούνται από βασικά στοιχεία της Γης (φωτιά, χώμα, αέρα και νερό) και οπωσδήποτε πριν τον άνθρωπο και τα ζώα, δημιουργούνται όμως, δεν προϋπάρχουν. Η κοσμογονία του Πρωταγόρα φαίνεται να ακολουθεί αυτή του Εμπεδοκλή. Χαρακτηριστικό στοιχείο επίσης είναι η αντίληψη του **αυτοχθονισμού**, ότι δηλ. ορισμένες φυλές ξεφύτρωσαν από τη γη αυτή που αργότερα ονόμασαν πατρίδα τους. Έτσι και στο μύθο του Πρωταγόρα οι θεοί δημιουργούν ζωή *γῆς ἔνδον*. Ο μύθος του Κάδμου που έσπειρε τα δόντια του δράκου από τα οποία φύτρωσαν οι πάνοπλοι Καδμείοι απηχεί μια τέτοια αντίληψη. Οι Αθηναίοι υπερηφανεύονταν ότι ήταν αυτόχθονες, *πρβλ. Θουκυδίδη Ἐπιτάφιος II, 36 (οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες)*.

Οι Τιτάνες Προμηθέας και Επιμηθέας

Ήταν γιοι του Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης (ή της Θέτιδας). Ο πρώτος, ο Προμηθέας (το όνομά του δηλώνει αυτόν που *προβλέπει, προνοεί*) ήταν βοηθός του Δία στην προσπάθειά του να κυριαρχήσει στον κόσμο των θεών. Αργότερα όμως εναντιώθηκε μαζί του και στάθηκε ο ευεργέτης του ανθρώπινου γένους με τη δωρεά της φωτιάς. Τιμωρήθηκε από το Δία με σκληρή καταδίκη, αλυσοδεμένος στα βουνά του Καυκάσου. Τελικά ο Δίας τον δέχθηκε πάλι στον Όλυμπο. Ο Επιμηθέας, αδελφός του Προμηθέα, (*αυτός που επιβλέπει*) προκάλεσε μύρια δεινά στην ανθρωπότητα, αφού δεν εμπόδισε την Πανδώρα να ανοίξει το κουτί που περιείχε όλες τις ανθρώπινες συμφορές.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

- 1.** Ο Πρωταγόρας αξιοποιεί στο μύθο αρχέγοντες αντιλήψεις για τη Γη - Μητέρα και για τον αυτοχθονισμό. Να εντοπίσετε τις αντιλήψεις αυτές στο κείμενο και να εξηγήσετε τη σημασία τους για το μύθο.
- 2.** Από ποια στοιχεία δημιουργούν οι θεοί τα θνητά όντα; Ποιες κοσμολογικές αντιλήψεις φαίνεται να ακολουθεί ο Πρωταγόρας;
- 3.** . Ποιο ρόλο διαδραματίζει η μοίρα (είμαρμένη) στην ενότητα και πώς εξηγείται αυτός;
- 4.** Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α με τις συνώνυμές τους που δίνονται στη στήλη Β.

A	B
κατάγειος	ἀποδίδωμι
κεράννυμι	ίκετεύω, παρακαλώ
νέμω	ἀμφιέννυμι
προσάπτω	ὑπόγειος
ἀμπίσχω	μείγνυμι
ἰσχύς	μερίζω
μηχανῶμαι	ἰσχυρός, πυκνός
παραιτούμαι	δύναμις, σθένος
στερεός	ἐπινοῶ

- 5.** **κατευνάζω, κατανάλωση, εκδορά, ἀμπέχονο, αὐτάρκεια, σαρκοβόρο, καταβροχθίζω, περιδέραιο:** Να εντοπίσετε στο κείμενο τις ομόρριζες των λέξεων που σας δίνονται (μερικές από αυτές αναφέρονται στην ίδια λέξη του κειμένου).

Η κλοπή της φωτιάς

Ο μύθος του Προμηθέα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Επειδή όμως ο Επιμηθέας δεν ήταν και πολύ σοφός δεν κατάλαβε ότι ξόδεψε (όλες) τις δυνάμεις στα άλογα ζώα ▪ του έμενε πια το ανθρώπινο γένος, παραμελημένο ήδη, και βρισκόταν σε αμηχανία πώς να το χειριστεί. Εκεί που συλλογιζόταν όμως, έρχεται ο Προμηθέας για να επιθεωρήσει τη μοιρασιά και βλέπει τα άλλα ζώα να έχουν απ' όλα συμμετρικά, ενώ τον άνθρωπο (να είναι) γυμνός, ξυπόλητος, χωρίς στρώμα και χωρίς όπλα ▪ στο μεταξύ όμως έφτανε πια και η καθορισμένη από τη μοίρα μέρα, κατά την οποία έπρεπε να βγει και ο άνθρωπος από τη γη στο φως. Επειδή λοιπόν ο Προμηθέας βρέθηκε σε απορία ποιο μέσο σωτηρίας να βρει για τον άνθρωπο, κλέβει την τέχνη του Ηφαίστου και της Αθηνάς και τη φωτιά μαζί – γιατί ήταν αδύνατο να την αποκτήσει αυτήν κάποιος ή να την χρησιμοποιήσει χωρίς τη φωτιά – και έτσι τη χαρίζει στον άνθρωπο. Ο άνθρωπος λοιπόν έτσι έκαμε κτήμα του τη γνώση τη σχετική με τη ζωή του, την πολιτική ικανότητα όμως δεν την είχε, γιατί (αυτή) βρισκόταν στα χέρια του Δία. Και δεν ήταν δυνατόν πια στον Προμηθέα να εισχωρήσει βέβαια στην ακρόπολη, τόπο διαμονής του Δία – άλλωστε και οι φρουροί του Δία ήταν φοβεροί - ▪ διεισδύει όμως κρυφά στο κοινό οίκημα της Αθηνάς και του Ηφαίστου στο οποίο καταγίνονταν με την τέχνη τους ▪ και αφού έκλεψε την τέχνη που αξιοποιείται με τη φωτιά, αυτή του Ηφαίστου, και την άλλη, εκείνη της Αθηνάς, τις παραχωρεί στον άνθρωπο, και για το λόγο αυτό αποκτά ο άνθρωπος πολλές ανέσεις στη ζωή, ο Προμηθέας όμως εξαιτίας του Επιμηθέα, αργότερα, καθώς λέγεται, διώχτηκε δικαστικά για κλοπή.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ἔλαθεν < λανθάνω = διαφεύγω την προσοχή κάποιου, μένω απαρατήρητος. Παράγωγα : λήθη, λησμονιά, αλήθεια, λάθος, λαθραίος.

ἄλογα - ἀνυπόδητον - ἄστρωτον - ἀοπλον : Οι λέξεις σύνθετες με το στερητικό μόριο -α- : ο χωρίς λογική, χωρίς υποδήματα, χωρίς στρώμα, χωρίς όπλα.

ἄνθρωπος : λέξη με αβέβαιη ετυμολογία < πιθανόν ἀνήρ + ὤψ, ὠπός = ἄνδρας και ὄψη, πρόσωπο.

ἠπόρει - ἀπορία < ἄ - στερ. + πόρος = χωρίς διέξοδο # εὐπορία.

ὄρα < ὄρῶ < Φορ. Παράγωγα : ὄραμα, ὄραση, πρόσωπο, μέτωπο, μάτι, ιδέα, είδος, είδωλο, ειδύλλιο, ιδεαλιστής.

μετέροχομαι δίκην = διώκω κάποιον δικαστικά

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Ο Επιμηθέας διαπιστώνει ότι ξέχασε να εξοπλίσει τον άνθρωπο.
- Ο Προμηθέας αναλαμβάνει να καλύψει το κενό.
- Κλέβει από το εργαστήριο της Αθηνάς και του Ηφαίστου την τεχνολογική γνώση, μαζί με τη φωτιά, και τη δωρίζει στον άνθρωπο.
- Ο άνθρωπος αποκτά έτσι εφόδια για μια ανετότερη ζωή, δεν κατέχει όμως την πολιτική τέχνη, γιατί αυτή φυλάσσεται στο μέγαρο του Δία.
- Ο Προμηθέας τιμωρείται για την κλοπή της έμπυρης τέχνης.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Το λάθος του Επιμηθέα.

Η παράδοση γενικότερα θέλει τον Επιμηθέα επιπόλαιο και απερίσκεπτο (ας θυμηθούμε και τη γκάφα της Πανδώρας, της γυναίκας του) σε αντίθεση με τον Προμηθέα, που προσέχει και προβλέπει. Παρόλα αυτά η αντίληψη ότι ο άνθρωπος εμφανίστηκε στη Γη άοπλος και απροστάτευτος, δεν ήταν αποδεκτή απ' όλους : ο Αριστοτέλης (Περί ζώων μορίων, 4,10,687) επικρίνει αυτή την άποψη.

Ποιο είναι το νόημα της έντεχνης σοφίας;

Η έντεχνος σοφία, όπως παρακάτω και η έμπυρος τέχνη, της Αθηνάς και του Ηφαίστου, αναφέρεται στις τεχνολογικές γνώσεις που βοήθησαν τον άνθρωπο να αντιμετωπίσει τις υλικές του ανάγκες. Είναι δηλ. οι τέχνες εκείνες που μεταμορφώνουν την υλική βάση της ανθρώπινης κοινωνίας, κυρίαρχες στο σημερινό βιομηχανικό πολιτισμό : αρχιτεκτονική, μεταλλουργία, χημεία κλπ. Στην εξέλιξη αυτών των τεχνών απαιτείται σοφία (Αθηνά) και χρήση της ανακάλυψης εκείνης, που θεωρείται ότι άλλαζε τη ζωή των ανθρώπων, της φωτιάς. Ο Πρωταγόρας λοιπόν σε αυτές τις τέχνες αναφέρεται εδώ και όχι στην φιλοσοφία ή στις καλές τέχνες.

Ποιο είναι το νόημα της πολιτικής τέχνης ;

Είναι η τέχνη που εξασφάλισε την συμβίωση των ανθρώπων, καθώς επέβαλε το νόμο της δίκης, δηλ. τη συλλογική αντίληψη για το κοινωνικά ορθό, για την έννομη τάξη. Ο Πρωταγόρας μιλά για μία επίκτητη τέχνη, την οποία ο άνθρωπος κάποτε δεν κατείχε.

Μερικά σχόλια ακόμη.

Διός φυλακαί : Είναι το **Κράτος**, προσωποποίηση της σωματικής δύναμης και η **Βία**, προσωποποίηση της επιβολής, παιδιά του Τιτάνα Πάλλαντα και της Ωκεανίδας Στυγός. Αναφέρονται στη *Θεογονία* του Ησιόδου και στην τραγωδία του Αισχύλου *Προμηθέας Δεσμώτης*.

Ήφαιστου και Αθηνᾶς : Οι δύο θεοί λατρεύονταν μαζί σε θρησκευτικές τελετές καθώς συμβόλιζαν την ανάπτυξη του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού. Τα *Απατούρια* και τα *Χαλκεία* ήταν δύο γιορτές αφιερωμένες στη λατρεία τους, ενώ η παράδοση ήθελε την Αθηνά να ανατρέφει το γιο του Ήφαιστου, τον Εριχθόνιο.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

1. Γιατί ο Ήφαιστος και η Αθηνά αναφέρονται μαζί; Τι αντιπροσώπευαν και ποια σχέση είχαν με την Αθήνα;
2. Ο Πρωταγόρας στο μύθο αναφέρεται στον άνθρωπο γενικά, χωρίς καμία διάκριση καταγωγής, κοινωνικής τάξης κτλ. Η έννοια άνθρωπος είναι δηλαδή γενική και δηλώνει το ανθρώπινο γένος. Ποια σημασία νομίζετε ότι έχει η αντίληψη αυτή; Πώς θα κρίναμε σήμερα τη σπουδαιότητά της; (Να διαβάσετε από την εισαγωγή του βιβλίου σας τα σχετικά με τον Ιππία και τον Αντιφώντα, σσ. 26 και 28).

Στο μύθο χρησιμοποιείται και ο όρος ανθρώπων γένος. Γίνεται λόγος για ανθρώπους γενικά, όχι για ελεύθερους και δούλους, για ευγενείς, για Έλληνες και βαρβάρους κτλ. Άλλοι σοφιστές προχώρησαν περισσότερο στην ενότητα του ανθρώπινου γένους με τις διακηρύξεις τους κατά των κοινωνικών και φυλετικών διακρίσεων (Αντιφών, Αλκιδάμας). Στον Πρωταγόρα (337c) βρίσκουμε την άποψη του Ιππία για την ενότητα των ανθρώπων (βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 5). Πρόκειται για πρωτοποριακές για την εποχή τους αντιλήψεις. Η σημασία τους σε σχέση με τις αριστοκρατικές αντιλήψεις της εποχής τους, ακόμα και σε σχέση με σύγχρονες θεωρίες π.χ. για Αριους είναι προφανής. Βλ. Β. Κύρκος, σσ. 140-141.

3. Να εντοπίσετε στο κείμενο λέξεις ομόρριζες με τις ακόλουθες: **πολυμήχανος, μελωδικός, οδόστρωμα, εύχρηστος, επίφοβος, κοινόβιο, λαθροκνηγός, προμήθεια, κόσμημα.**

Η πολιτική αρετή, δώρο του Δία στους ανθρώπους.

ΕΝΟΤΗΤΑ

4

Ε ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Επειδή λοιπόν ο άνθρωπος πήρε μερίδιο από τη θεϊκή κληρονομιά, πρώτα από αυτή τη συγγένεια που έχει με το θεό, μόνος από τα ζώα πίστεψε σε θεούς και άρχισε να ιδρύει και βωμούς και αγάλματα θεών. Έπειτα με την ικανότητά του συνάρθρωσε γρήγορα ήχους φωνής και λέξεις και επινόησε κατοικίες και ρούχα και υποδήματα και στρώματα και τροφές από τη γη.

Οι άνθρωποι λοιπόν στην αρχή εφοδιασμένοι με αυτά τα μέσα ζούσαν διάσπαρτοι και πόλεις δεν υπήρχαν • αφανίζονταν λοιπόν από τα θηρία, γιατί από κάθε άποψη ήταν πιο ανίσχυροι απ' αυτά και οι τεχνικές γνώσεις τους βοηθούσαν αρκετά για να βρουν την τροφή τους, ήταν όμως ανεπαρκείς στο να αντιμετωπίζουν τα θηρία – γιατί δεν είχαν ακόμη την πολιτική τέχνη, μέρος της οποίας (είναι) η πολεμική τέχνη – για αυτό και επεδίωκαν να συγκεντρώνονται και να διασώζονται κτίζοντας πόλεις. Κάθε φορά όμως που συναθροίζονταν, αδικούσαν ο ένας τον άλλο επειδή δεν είχαν την πολιτική τέχνη, οπότε πάλι διασκορπίζονταν και εξοντώνονταν.

Ο Δίας τότε ανησύχησε για το είδος μας μήπως και χαθεί ολόκληρο και στέλνει τον Ερμή με την εντολή να φέρει στους ανθρώπους το σεβασμό και την απαίτηση για δικαιοσύνη, ώστε να αποτελέσουν δυνάμεις συγκρότησης των πολιτειών και συνεκτικούς δεσμούς ανθρώπινης φιλίας. Ρωτά τότε ο Ερμής τον Δία με ποιον τρόπο τέλος πάντων να δώσει στους ανθρώπους την απαίτηση για δικαιοσύνη και το σεβασμό : « Ποιο απ' τα δυο, όπως οι τέχνες έχουν μοιραστεί, έτσι και αυτά να μοιράσω; Και έχουν μοιραστεί ως εξής : ένας που κατέχει την ιατρική επαρκεί για πολλούς ανίδεους, το ίδιο άλλοι που κατέχουν άλλα επαγγέλματα • ώστε και την απαίτηση για δικαιοσύνη και το σεβασμό με τέτοιο τρόπο να θεσμοθετήσω ανάμεσα στους ανθρώπους ή να κάνω τη μοιρασιά σε όλους;». «Σε όλους» είπε ο Δίας « και όλοι να πάρουν μέρος. Γιατί δεν θα οργανώνονταν πόλεις αν λίγοι μετείχαν σ' αυτά, όπως ακριβώς συμβαίνει στις άλλες τέχνες. Και θέσπισε

τους ακόμα ένα νόμο από μένα : όποιος δεν είναι ικανός να συμμετέχει στην τήρηση του σεβασμού και της δικαιοσύνης, να θανατώνεται ως νοσηρό στοιχείο της πολιτείας».

Έτσι λοιπόν, Σωκράτη, και για αυτούς τους λόγους και οι άλλοι και οι Αθηναίοι, κάθε φορά που γίνεται συζήτηση για ικανότητα στην αρχιτεκτονική ή κάποια άλλη τεχνική εξειδίκευση, πιστεύουν πως λίγοι έχουν την ικανότητα να συμβουλεύουν και αν κάποιος που δεν ανήκει σε αυτούς τους λίγους δίνει συμβουλές, δεν τον ανέχονται, όπως εσύ λες – εύλογα δε, όπως λέω και εγώ – όταν όμως συνέρχονται για να συζητήσουν επάνω σε θέματα πολιτικής ικανότητας, η οποία πρέπει στο σύνολό της να είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με τη δικαιοσύνη και τη σύνεση, αδιαμαρτύρητα ανέχονται τον οποιονδήποτε πολίτη, επειδή κατά τη γνώμη τους αρμόζει στον καθένα να συμμετέχει σε αυτήν την αρετή, διαφορετικά είναι αναγκαστικό επακόλουθο να μην υπάρχουν πόλεις. Αυτό Σωκράτη είναι η αιτία για αυτό το πράγμα.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ἐπιχειρῶ < ἐπί + χεῖρ = προσπαθῶ. Παράγωγα : **επιχείρηση, επιχειρηματίας.**

Δείσας < δέδοικα = φοβάμαι. Παράγωγα : δέος, άδεια, περιδεής, δειλός, δεινός.

ἀπώλλυντο < ἀπόλλυμαι =αφανίζομαι. Παράγωγα : απώλεια, πανώλη, όλεθρος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Το θρησκευτικό συναίσθημα του ανθρώπου απόδειξη της θεϊκής του κληρονομιάς.
- Ο αφανισμός του ανθρώπου από τα άγρια θηρία.
- Η έλλειψη της πολιτικής τέχνης οδήγησε τον άνθρωπο σε αλληλοεξόντωση και κατάργηση των πόλεων..
- Ο Δίας αναθέτει στον Ερμή να μοιράσει στους ανθρώπους *αἶδῶ καὶ δίκην*.
- Έτσι δικαιολογεί ο Πρωταγόρας την κατοχή της πολιτικής τέχνης απ' όλους τους ανθρώπους.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Γιατί ο άνθρωπος συμμετείχε στον θεϊκό κλήρο;

Με τη λέξη *μοίρα* ο Πρωταγόρας εννοεί τη φωτιά, που δεν είναι ένα απλό μέσο επιβίωσης, αλλά και στοιχείο θεϊκό, αφού προέρχεται από τους θεούς με επέμβαση του Προμηθέα.

Ποιες οι αντιλήψεις στην αρχαιότητα για ο σχηματισμό γλώσσας;

Το βασικότερο στοιχείο του πολιτισμού είναι η γλώσσα, το μέσο επικοινωνίας των ανθρώπων μεταξύ τους. Για να υπάρξει κοινωνία ανθρώπων ήταν απαραίτητη η ύπαρξη γλώσσας. Οι σοφιστές πίστευαν ότι η γλώσσα ήταν επινόημα του ανθρώπου και όχι ότι δόθηκε από τη φύση, σύμφωνα με τη παράδοση που αναφέρει, όπως εδώ, ότι ο θεός δημιουργώντας τον άνθρωπο τον προίκισε με γλώσσα.

Ο άνθρωπος είναι ύπαρξη κοινωνική.

Ο Πρωταγόρας αναφέρει πως η κοινωνία συστάθηκε επειδή ο άνθρωπος φοβόταν τα θηρία. Αντίθετα ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά» υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του πλάσμα που επιδιώκει τη συμβίωση με άλλους ανθρώπους

(φύσει πολιτικόν ζῶον ὁ ἄνθρωπος). Ο Αριστοτέλης λοιπόν δέχεται τη φυσιοκρατική αρχή της κοινωνίας. Ο Γάλλος Διαφωτιστής Ζαν Ζακ Ρουσσό αντίθετα, έβλεπε στην ανθρώπινη κοινωνία μια παρακμή του φυσικού προορισμού του ανθρώπου και υποστήριζε «την επιστροφή στη φύση», «στην άμεση δημοκρατία».

Ο Ερμής.

Ο Δίας, γιος του Κρόνου και της Ρέας, ήταν ο υπέρτατος κυβερνήτης κάθε ανθρώπινης κοινωνίας. Έτσι έλαβε πρόνοια για το δημιουργημά του. Ο Ερμής ήταν γιος του Δία και της νύφης Μαίας. Ήταν ο αγγελιαφόρος των θεών αλλά και ο προστάτης των εμπόρων, των γραμμάτων, και των ψυχών στην κάθοδό τους στον Άδη. Προς τιμή του ως προστάτη των οδοιπόρων υπήρχαν στα σημεία απ' όπου ξεκινούσαν δρόμοι, ξύλινοι ή λίθινοι στύλοι με κεφαλές του Ερμή στις κορυφές τους, οι περίφημες *ερμαϊκές στήλες* ή «Έρμαί». Η καταστροφή τους το 414 π.Χ. και η απόδοση της ευθύνης για αυτήν την ιεροσυλία στον Αλκιβιάδη, κόστισε στους Αθηναίους την επιτυχία της εκστρατείας στη Σικελία.

Αϊδώς και δικαιοσύνη.

Ο αλληλοσεβασμός (*αϊδώς*) είναι η υπακοή του ανθρώπου στους άγραφους νόμους, ενώ η δικαιοσύνη (*δίκη*) η εφαρμογή των γραπτών νόμων. Σε συνδυασμό με τη Νέμεση (τη τιμωρία) οι δυο αυτές αρετές εξασφαλίζουν την επιβίωση της ανθρώπινης κοινωνίας. Ο Ησίοδος πίστευε ότι κάποτε (στην εποχή του σιδήρου) υπήρχαν αυτές οι δυο αρετές, για να χαθούν από την ανθρώπινη κοινωνία στην πτωτική της πορεία.

Η έννοια της *αϊδοῦς* (που θεωρείται στην αρχαιότητα ως μητέρα της *Σωφροσύνης*) δεν ερμηνεύεται σωστά με τη νεοελληνική ντροπή (που περισσότερο αναφέρεται σε υπακοή χριστιανικών ηθικών αντιλήψεων). Στη αρχαιότητα έχουμε πολιτισμούς ντροπής (και όχι ενοχής όπως σήμερα), οι οποίοι θέτουν πολύ υψηλά τη δημόσια εκτίμηση, τη δημόσια γνώμη (*δόξα*) και επιβαρύνουν το άτομο με αυστηρές κυρώσεις κοινωνικής απαξίωσης (και όχι δικαστικής ποινής). Σε μία τέτοια κοινωνία λοιπόν η *αϊδώς* ερμηνεύεται καλύτερα με τον αυτοσεβασμό και το σεβασμό στον άνθρωπο.

Η Δίκη σύμφωνα με το μύθο ήταν κόρη του Δία και της Θέμιδας, θεάς της δικαιοσύνης. Έτσι βρισκόταν πάντα στο πλευρό του Δία όταν αυτός δίκαιζε.

Ευρύτερα στο κείμενο υπεισέρχεται η γνωστή αντίθεση της αρχαιότητας ανάμεσα στο νόμο και στη φύση. Οι σοφιστές, πνεύματα που στην εποχή τους πίστευαν στην πρόοδο της ανθρώπινης κοινωνίας, θεωρούσαν το νόμο κατάκτηση της ανθρώπινης ευφυΐας. Με αυτόν ο άνθρωπος ξεπέρασε τα αρχέγονα στάδια της βαρβαρότητας και της αλληλοεξόντωσης που βασιζόνταν μόνο στη φύση. Ο Πρωταγόρας λοιπόν αναδεικνύοντας στο μύθο του την απόκτηση της αιδούς και της δίκης αναφέρεται στην επικράτηση του νόμου στην ανθρώπινη κοινωνία που αποτελεί θεμέλιο της πολιτικής οργάνωσης της κοινωνίας. Έτσι η σκέψη του αντιδιαστέλλεται με αυτή που εκφράσθηκε από τον Ησίοδο κυρίως και απεικόνιζε το παρελθόν του ανθρώπου ως χρυσή εποχή, ενώ το παρόν και μέλλον ως κατάπτωση αυτής.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

1. **Θείας μετέσχε μοίρας:** Με ποιο τρόπο συμμετείχε ο άνθρωπος στη μοίρα, στο μερίδιο των θεών;
2. Ποια άποψη εκφράζει για τη γλώσσα ο Πρωταγόρας; Να τη συγκρίνετε με τις απόψεις του Ηρόδοτου για το ίδιο θέμα².
3. Έπειδή δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισε, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρῦεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν: Στο χωρίο αυτό ο Πρωταγόρας φαίνεται να δέχεται ότι το θρησκευτικό συναίσθημα είναι ἔμφυτο. Πώς εξηγείται η άποψη του αυτή, αν τη συσχετίσουμε με τις γενικότερες περὶ θεῶν αντιλήψεις του;³ (Για την απάντησή σας θα χρειαστεί να διαβάσετε πάλι την εισαγωγή του βιβλίου σας, σ. 25).

² Η γλώσσα δημιουργείται από την ανθρώπινη νόηση και βούληση, δεν δίνεται από το θεό. Η αρχαία παράδοση ήταν θεοκρατική (την άποψη αυτή εκφράζει π.χ. ο Ηρόδοτος, II, 2, όταν αναφέρει το πείραμα του Ψαμμήτιχου, βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 8). Η σύγχρονη γλωσσολογία επιβεβαιώνει τη σοφιστική άποψη και μάλιστα η διπλή άρθρωση της γλώσσας (άρθρωση φθόγγων και άρθρωση λέξεων) την οποία ανέλυσε ίσως υποδηλώνεται και στην έκφραση του Πρωταγόρα *φωνὴν καὶ ὀνόματα διηρθρώσατο*. Βλ. Ηλ. Σπυρόπουλος, σ. 185.

³ Βλ. W. K. C. Guthrie (1), σ. 91: Από την αρχή επίσης, οι άνθρωποι έχουν μέσα τους την ἔμφυτη ορμή για λατρεία (...). Ο ίδιος ο Πρωταγόρας κατά πάσα πιθανότητα αναγνώριζε ότι η λατρεία προσιδιάζει στον άνθρωπο και ίσως είναι κάτι το απαραίτητο, χωρίς όμως και να παίρνει θέση σχετικά με την ύπαρξη του αντικειμένου της. Βλ. και σ. 324 στο ίδιο: Το ένστικτο της πίστης και της λατρείας είναι θεμελιώδες στην ανθρώπινη φύση, και η απόδοσή του σε θεϊκή συγγένεια δεν είναι κάτι το περιεργό σε μια αφήγηση που ομολογουμένως δίνεται σε μορφή λαϊκής μυθολογίας για να γίνει πιο ευχάριστη.

4. ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις: Να συγκρίνετε την άποψη του Πρωταγόρα με αυτή του Αριστοτέλη ότι ο άνθρωπος είναι φύσει ζῶον πολιτικόν⁴.
5. α) αἰδώς, δίκη: Ποιο είναι το περιεχόμενο καθεμιάς έννοιας⁵;
β) Γιατί θεωρούνται πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί⁶;

Λεξιλογικές - Σημασιολογικές ασκήσεις

1. **δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί**: Να συνθέσετε το ρήμα ἄγω με πέντε προθέσεις και να σχηματίσετε από κάθε σύνθετο ένα παράγωγο κατά το παράδειγμα συνάγω - συναγωγός ή συναγωγή. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και παραγωγικές καταλήξεις. Με τις λέξεις που θα προκύψουν να σχηματίσετε ισάριθμα ονοματικά σύνολα. Να προσέξετε τον τονισμό.
2. **νέμω***, **(δια)φθείρω****, **νόσος**, **δίκη**, **κόσμος**: Από το θέμα καθεμιάς λέξης που σας δίνεται να σχηματίσετε πέντε παράγωγες (απλές ή σύνθετες) και να γράψετε δέκα σύντομες φράσεις (με δύο παράγωγα από κάθε λέξη).
* θ. νεμ-, κατά μετάπτωση νομ-, και με πρόσφυμα ε= νεμε-
** θ. φθερ-, κατά μετάπτωση φθορ-, φθαρ-

⁴ Κατά τον Πρωταγόρα, οι άνθρωποι ένωσαν την ανάγκη (ἐζήτουν) της συνάθροισης, της συμβίωσης. Ο άνθρωπος, δηλαδή, επιβιώνει μόνο χάρις στην ικανότητά του για κοινωνική ζωή. Η βασική αυτή θέση μπορεί να θεωρηθεί προδιατύπωση της θέσης του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο φύσει πολιτικόν ὄν.

⁵ αἰδώς: συναίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος.

δίκη: το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο. Από αυτά πηγάζει η πολιτική αρετή, με αυτά εξασφαλίζεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, εμπεδώνεται η πολιτική ενότητα και η κοινωνική αρμονία.

⁶ Βλ. Α. Μπαγιόνας (2), σ. 31: «Η εξέλιξη της ηθικής συνείδησης οδηγεί τους ανθρώπους στην αποδοχή των αξιών της αιδούς και της δίκης ... Η ηθική συνείδηση αναπτύσσεται από την ανάγκη να ανταποκριθί ο άνθρωπος στις απαιτήσεις μιας κοινωνίας με προηγμένο πολιτισμό. Κάθε πολιτιστικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται πάνω στις αξίες της αιδούς και της δίκης. Οι αξίες αυτές είναι καθολικές και για τις πολιτιστικά προηγμένες κοινωνίες είναι συνάμα αποτελέσματα της εξέλιξης της ηθικής συνείδησης και της εξέλιξης του πολιτισμού που την εκφράζει και την κατευθύνει». [Συνείδηση: η αντίληψη που έχει το άτομο για τα φαινόμενα που συμβαίνουν στον εξωτερικό κόσμο και η λειτουργία με την οποία παριστάνει ορισμένους σκοπούς ως επιθυμητούς και επιδιώκει να τους πραγματοποιήσει με την πράξη του. Ηθική συνείδηση: η λειτουργία με την οποία επιθυμούμε ή αποστρεφόμεστε ορισμένους σκοπούς και επιδοκιμάζουμε ή αποδοκιμάζουμε την επιθυμία ή αποτροφή μας προς αυτούς, Α. Μπαγιόνας (2), σ. 15].

Η πολιτική αρετή, ως κοινωνική και φυσική ιδιότητα όλων των ανθρώπων.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για να μην σου μπει στο μυαλό όμως ότι πλανάσαι ως προς το ότι όλοι πιστεύουν πραγματικά ότι ο κάθε άνθρωπος έχει μερίδιο στη δικαιοσύνη και γενικά σε κάθε πολιτική αρετή, άκουσε αυτή την απόδειξη· στις άλλες ικανότητες, όπως εσύ λες, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής, ή (ικανός) σε άλλη οποιαδήποτε τέχνη, στην οποία δεν είναι, γελάνε σε βάρος του ή αγανακτούν, και οι δικοί του πλησιάζοντάς τον τόν συμβουλεύουν με την ιδέα ότι έχει τρελαθεί. Στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή, και αν ακόμα γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια σε βάρος του μπροστά σε πολλούς, πράγμα το οποίο θεωρούσαν σε κείνη την περίπτωση ότι είναι σωφροσύνη, δηλ. να λέει την αλήθεια, σε τούτη την περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, ή ότι είναι τρελός αυτός που δεν έχει κτήμα του τη δικαιοσύνη, με την ιδέα ότι είναι αναγκαίο ο καθένας να έχει μερίδιο σ' αυτή μ' οποιοδήποτε τρόπο, αλλιώς να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

Ότι λοιπόν εύλογα δέχονται κάθε άνδρα σύμβουλο σ' αυτή την αρετή, επειδή νομίζουν ότι όλοι έχουν μερίδιο σ' αυτή, αυτά λέω. Ότι όμως νομίζουν ότι δεν είναι αυτή έμφυτη, ούτε από τύχη, αλλά ότι μπορεί να διδαχθεί και ότι

γίνεται κτήμα με επιμέλεια σ' όποιον γίνεται κτήμα, αυτό θα προσπαθήσω στη συνέχεια να σου αποδείξω. Γιατί όσα κακά νομίζουν οι άνθρωποι, ο ένας για τον άλλο, ότι τα έχουν από τη φύση ή τυχαία, κανένας δε θυμώνει ούτε συμβουλεύει ούτε διδάσκει ούτε τιμωρεί όσους έχουν αυτά, για να μην είναι τέτοιοι, αλλά τους λυπούνται· παραδείγματος χάρη στους άσχημους ή μικρόσωμους ή αδύνατους (ασθενικούς) ποιος είναι τόσο ανόητος, ώστε να προσπαθεί να τους κάνει κάτι από αυτά ; Γιατί γνωρίζουν, νομίζω, γι' αυτά ότι έρχονται από στους ανθρώπους από τη φύση και την τύχη, δηλ. οι καλές ιδιότητες και οι αντίθετές τους· όσα όμως αγαθά νομίζουν ότι τα αποκτούν οι άνθρωποι με επιμέλεια, άσκηση και διδασκαλία, εάν κανείς δεν έχει αυτά, αλλά τα αντίθετά τους κακά, για αυτά, υποθέτω, γίνονται και οι θυμοί και οι τιμωρίες και οι παραινήσεις· από αυτά τα κακά το ένα είναι η αδικία και η ασέβεια και με μια λέξη κάθε τι το αντίθετο στην πολιτική αρετή.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ειδῶσι < οἶδα = γνωρίζω. Παράγωγα : είδηση, ειδήμων, συνείδηση, ιστορία.

μαινόμενος < μαινομαι = πάσχω από μανία. Παράγωγα : μανία, μάντης, μαινάδα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Η έντεχνη σοφία μοιράστηκε επιλεκτικά :αν κάποιος ισχυρίζεται ψευδώς ότι την κατέχει αντιμετωπίζει την οργή των ανθρώπων.
- Το αντίθετο στην πολιτική αρετή : όλοι δηλώνουν – και πρέπει να δηλώνουν- ότι την κατέχουν.
- Η πολιτική αρετή διδάσκεται αν αναλογιστούμε ότι για τι αρετές εκείνες που θεωρούνται έμφυτες οι άνθρωποι δεν κατακρίνουν αυτόν που δεν τις κατέχει.
- Οι άνθρωποι όμως θυμώνουν με αυτόν που δεν κατέχει την πολιτική αρετή.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

**Πώς γίνεται να είναι
όλοι δίκαιοι;**

Είναι το λογικό επακόλουθο της παραδοχής ότι ο Δίας έστειλε τον Ερμή να μοιράσει την **αιδώ** και τη **δίκη**ν σε όλους τους ανθρώπους, άρα κανείς δεν μπορεί να ισχυρίζεται ότι έμεινε έξω από αυτή τη μοιρασιά και είναι άδικος.

Είναι οι αρετές που υπάρχουν στο άνθρωπο **από τη φύση** ή από κάποια σύμπτωση (π.χ. η εξωτερική ομορφιά, το παράστημα, η υγεία, ο τόπος που κάποιος γεννήθηκε, η οικογένεια στην οποία κάποιος γεννήθηκε). Οι ικανότητες που αποκτά κάποιος με την αγωγή και την σκόπιμη προσπάθεια δηλ. η μόρφωση, η αυτοπειθαρχία, η αυτογνωσία, η εξυπνάδα, η αντίληψη, το θάρρος, ο σεβασμός, η ειλικρίνεια, είναι αρετές επίκτητες.

**Πώς διακρίνονται οι
αρετές του ανθρώπου;**

Παρατηρείς αντίφαση στις απόψεις του Πρωταγόρα;

Η πολιτική αρετή (*αἰδώς και δίκη*) μοιράστηκε από τον Δία σε όλους τους ανθρώπους ως έμφυτη, εν δυνάμει δυνατότητα, μια προδιάθεση του ανθρώπου. Επειδή όμως η πολιτική αρετή δεν αποτελούσε εφόδιο του ανθρώπου από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του, δεν είναι φυσική του ιδιότητα. ἔστι εἶναι «ο κοινωνικός έλεγχος» της πολιτείας (η οικογένεια, η εκπαίδευση, οι θεσμοί) που θα αναπτύξουν και θα τελειοποιήσουν αυτή την δυνατότητα και θα τη μεταμορφώσουν σε ικανότητα. Αντίφαση λοιπόν δεν υπάρχει, όσο και αν ο συγκεκριμένος συλλογισμός μπορεί να ελεχθεί για την αξιοπιστία του.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

1. Μετά το μύθο ο Πρωταγόρας καταφεύγει στο λόγο για να αποδείξει τις θέσεις του. Να εντοπίσετε στο κείμενο τις θέσεις που προβάλλει και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί.
2. *τεκμήριον*: Ο Πρωταγόρας προσκομίζει μια εμπειρική απόδειξη για τη συμμετοχή όλων στην πολιτική αρετή. Ποια είναι αυτή; Γιατί θεωρείται «τρελός» όποιος δέχεται ότι δεν κατέχει τη δικαιοσύνη και την άλλη πολιτική αρετή⁷;
3. *ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις*: Να συγκρίνετε την τιμωρία αυτή με τη θανάτωση που προτάθηκε παραπάνω (*κτείνειν ὡς νόσον πόλεως*). Είναι η κύρωση αυτή ηπιότερη ή όχι και γιατί⁸;

⁷ Η συνύπαρξη των ανθρώπων είναι αδιανόητη, αν δε διαθέτουν όλοι την πολιτική αρετή. Γι' αυτό και αν κάποιος στερείται τη σωφροσύνη ή τη δικαιοσύνη, την αρετή του πολίτη γενικά, πρέπει να υποκρίνεται ότι τις κατέχει. Η υποκρισία παρατηρεί ο Α. Ε. Taylor (σ. 289) είναι ο φόρος που η κακία οφείλει στην αρετή.

⁸ Είναι ζήτημα αν είναι ηπιότερη, δεδομένης της σημασίας που έχει για τον άνθρωπο η κοινωνική ζωή. Βλ. Κ. Ν. Πετρόπουλος, σ. 340. Ειδικότερα για την εποχή εκείνη η εξορία ισοδυναμούσε με θάνατο. Πρβλ. τις απόψεις του Σωκράτη στον *Κρίτωνα* (κεφ. 15- 16) και την *Απολογία*. Βλ.

4. Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει α) ότι, σύμφωνα με το μύθο, ο Δίας έδωσε σε όλους τους ανθρώπους την *αἰδῶ* και τη *δίκη*, και β) ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται. Νομίζετε ότι υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στις δύο αυτές θέσεις του Πρωταγόρα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας⁹.
5. *οὐ φύσει ἀλλὰ διδακτόν*: Ποιο είναι το νόημα της διάκρισης αυτής; Να τη συσχετίσετε με την αριστοκρατική (αρχαϊκή) αντίληψη της ηθικής και τις γενικότερες αντιλήψεις των σοφιστών¹⁰.
8. Ποιες είναι οι μορφές της αγωγής κατά τον Πρωταγόρα και σε ποια σχέση βρίσκονται μεταξύ τους;

Λεξιλογικές - Σημασιολογικές ασκήσεις

1. *ἡγοῦμαι, χαλεπαίνω, θυμούμαι, νουθεῶ*: Να γράψετε στην νέα ελληνική από ένα συνώνυμο για κάθε λέξη που σας δίνεται.
2. *φύσει, τύχη, συλλήβδην, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου*: Να γράψετε τέσσερις φράσεις με τα επιρρήματα και την επιρρηματική έκφραση που σας δίνονται στη νεοελληνική μορφή τους, ώστε να φαίνεται η σημασία τους.

Παράλληλα κείμενα, αρ. 9 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 12.

- ⁹ Ο Δίας δεν μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα των δύο αρετών στους ανθρώπους, αφού αυτές δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής τους φύσης. Χρειάζεται επομένως η διδασκαλία. Δεν υπάρχει αντίφαση αν με το Δία, όπως και με την έκφραση *φύσει*, εννοήσουμε την προδιάθεση, το *δυνάμει* (με τη διατύπωση του Αριστοτέλη) που μετατρέπεται σε *ἐνεργεία* με τη διδασκαλία.
- ¹⁰ Σύμφωνα με την αρχαϊκή αντίληψη περί ηθικής, οι ιδιότητες -τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου- δίνονται εκ φύσεως και όσο «ανώτερο» είναι το γένος, η γενιά, τόσο ανώτερα, «ευγενέστερα», τα χαρακτηριστικά. Η διδασκαλία των σοφιστών αμφισβητεί αυτή την ηθική και μερικοί από τους σοφιστές διατυπώνουν θέσεις στις οποίες η ανθρωπότητα θα φτάσει ξανά στην εποχή του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, όπως ότι οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους ίσοι και οι ανισότητες είναι θέμα κοινωνικών συμβάσεων. Με το *οὐ φύσει* θα εννοήσουμε ότι δεν δίνεται «έτοιμη» από τη φύση η πολιτική αρετή, αλλά δίνεται μόνο ως *δυνατότητα* σε όλους. Τα υπόλοιπα είναι θέμα διδασκαλίας και διαπαιδαγώγησης (όπως θα τονίσει στα επόμενα ο Πρωταγόρας). Η διάκριση *φύσει - διδακτόν* μπορεί να συσχετιστεί με τη θεμελιώδη διάκριση των σοφιστών σε *φύσει και νόμῳ*.

**ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΗ ΠΡΟΧΕΙΡΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ
ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ**

20 Οκτωβρίου 2007

A. ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωηρίαν τῷ
ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν ἔντεχνον
σοφίαν σὺν πυρὶ - ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν
τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι - καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ.

Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἀνθρώπος ταύτη ἔσχε, τὴν δὲ
πολιτικὴν οὐκ εἶχεν • ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δί.

B. ΘΕΜΑΤΑ

1. Να αποδοθεῖ στα νέα ελληνικά το υπογραμμισμένο απόσπασμα (06 Μονάδες).
2. Να αναφέρετε τους τρόπους με τους οποίους οι σοφιστές – και ο Πρωταγόρας – εκθέτουν τις απόψεις τους. Ποιος τρόπος χρησιμοποιείται στο συγκεκριμένο απόσπασμα; Τι γνωρίζετε για αυτόν; (02,5)
3. κλέψας < κλέπτω: α) Να σχηματίσετε τρία παράγωγα ουσιαστικά από το ρήμα. β) Χρησιμοποιώντας ως πρώτο συνθετικό το θέμα του ρήματος να γράψετε δύο σύνθετες λέξεις. (02,5)

4. Στο μύθο (ενότητα 2) δεν αναφέρεται πού βρίσκονταν τα «δώρα» του Επιμηθέα (οι διάφορες δυνάμεις) πριν τα μοιράσει στα ζώα. Αντίθετα προσδιορίζεται (ενότητα 3η) ότι το πῦρ, η **ἔντεχνος σοφία** και η **πολιτική (τέχνη)** βρίσκονταν στην κατοικία των θεών. Αυτή η διαφορά μπορεί να αποδεικνύει:

α) Τη σημασία τους για τον άνθρωπο.

β) Τη δυσκολία με την οποία τα εξασφαλίζουν οι άνθρωποι.

γ) Ότι αντιπροσωπεύουν ένα ανώτερο στάδιο πολιτισμού.

δ) Ότι ο θεός - δημιουργός κρατά για τον εαυτό του ό,τι νομίζει ότι μπορεί να απειλήσει τη θέση του.

A. Να επιλέξετε την πιο εύστοχη, κατά τη γνώμη σας, άποψη.

B. Να δικαιολογήσετε την επιλογή σας . (10)

ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ !!!

Η παιδευτική σημασία της τιμωρίας απόδειξη του διδασκτού της αρετής.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στην περίπτωση αυτή λοιπόν ο καθένας θυμώνει με τον καθένα και τον συμβουλεύει, ολοφάνερα επειδή έχει τη γνώμη ότι (η αρετή) αποκτιέται με επιμέλεια και μάθηση · αν αλήθεια θέλεις Σωκράτη να καταλάβεις το να τιμωρεί (κάνεις) αυτούς που αδικούν, τι τέλος πάντων σημαίνει, αυτό το ίδιο θα σε διδάξει, ότι οι άνθρωποι τουλάχιστον νομίζουν πως είναι δυνατό να αποκτηθεί η αρετή. Γιατί κανένας δε τιμωρεί αυτούς που αδικούν έχοντας το νου του σε αυτό και εξαιτίας αυτού, δηλ. ότι έκανε κάποιος ένα αδίκημα, εκτός αν κάποιος τιμωρεί αλόγιστα όπως ακριβώς ένα θηρίο. Αντίθετα εκείνος που επιχειρεί να τιμωρεί με λογική δεν τιμωρεί για το αδίκημα που έγινε, γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει να μην έχει γίνει αυτό βέβαια που έγινε – αλλά για το μέλλον, για να μην αδικήσει ξανά ούτε αυτός ο ίδιος ούτε άλλος, που είδε ότι αυτός τιμωρήθηκε. Επειδή δε αυτός είναι ο τρόπος σκέψης του, πιστεύει ότι η αρετή είναι δυνατόν να διδαχθεί· τιμωρεί λοιπόν για να αποτρέψει (άδικη πράξη στο μέλλον). Αυτή λοιπόν όλοι έχουν τη γνώμη, όσοι ακριβώς τιμωρούν και στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή · τιμωρούν για εκδίκηση και σωφρονισμό όποιους νομίζουν ότι αδικούν, και οι άλλοι άνθρωποι και προπάντων οι Αθηναίοι, οι συμπολίτες σου· κατά συνέπεια σύμφωνα με αυτή τη σκέψη και οι Αθηναίοι είναι από αυτούς που νομίζουν ότι η αρετή μπορεί να αποκτηθεί και να διδαχτεί. Ότι δικαιολογημένα λοιπόν δέχονται οι συμπολίτες σου και το χαλκιά και τον τσαγκάρη να δίνει συμβουλές για τα πολιτικά, και ότι νομίζουν ότι η αρετή

μπορεί να διδαχθεί και να αποκτηθεί, σου το έχω αποδείξει Σωκράτη αρκετά, καθώς τουλάχιστον μου φαίνεται.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

θυμούμαι < θυμός < θύω (με τη σημασία τρέχω ορμητικά) = οργίζομαι, θυμώνω. Παράγωγα : οξύθυμος, θυμόσοφος.

πραχθέν < πράττομαι = αυτό που πραγματοποιήθηκε, το γεγονός. .
Παράγωγα : πράγμα, πράξη, εισπράττω, απραξία, απραγμοσύνη.

κολάζω < κόλος = βραχύς, κολοβός. = ελέγχω, διορθώνω. Παράγωγα :
κόλαση, κολασμός, κολασμένος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Θέση : Η μη παραδοχή της αδικίας, αποδεικνύει ότι η πολιτική αρετή θεωρείται διδακτή.

- Οι άνθρωποι τιμωρούν για να σωφρονίσουν τον αδικούντα και να παραδειγματίσουν τους υπόλοιπους.

- Η τιμωρία που αποσκοπεί στην εκδίκηση είναι χαρακτηριστικό των ζώων.

- Με την ίδια λογική τιμωρούν και οι Αθηναίοι.

- Η πολιτική αρετή λοιπόν διδάσκεται.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Ποιο είναι το νόημα της τιμωρίας;

Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει ότι η τιμωρία δεν είναι μέσο εκδίκησης, αλλά τρόπος σωφρονισμού. Η άποψη αυτή είναι ένας νεωτερισμός για την εποχή εκείνη, αφού όλοι πίστευαν ότι η τιμωρία επιβαλλόταν ως ανταπόδοση για το σφάλμα. Η ποινή δηλ. εδώ θεωρείται ως ανθρώπινος θεσμός, που εξυπηρετεί ορισμένη κοινωνική σκοπιμότητα. Ο Πλάτωνας επαναλαμβάνει την ίδια άποψη (ότι η ποινή δηλ. είναι μέσο σωφρονισμού) και στο έργο του *Γοργίας*. Ο Αριστοτέλης επίσης διέκρινε τις ποινές σε τιμωρίαν και κόλασιν. Τέλος και οι τραγικοί συγγραφείς στα έργα τους παρατήρησαν ότι οι ποινές αποσκοπούν στη βελτίωση των άλλων ανθρώπων. Οι απόψεις του Πρωταγόρα για το σκοπό της ποινής μπορούν να συγκριθούν με αυτές που διατύπωσε ο Ιταλός **Cesare Beccaria** την εποχή του Διαφωτισμού. Σκοπός της ποινής δεν είναι η εκδίκηση, αλλά ο σωφρονισμός εκείνου που διέπραξε το αδίκημα και ο παραδειγματισμός των άλλων.

οὐ γάρ τό πραχθέν ἀγέννητον θεΐη : Η φράση είναι παροιμιώδης και βρίσκεται σε διάφορες μορφές αλλά με την ίδια σημασία (Σιμωνίδης, Πίνδαρος, Σοφοκλής). Σήμερα λέμε **ό,τι έγινε, έγινε και ό,τι γίνει δε ξεγίνεται**.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

1. Να εντοπίσετε το σημείο του κειμένου που δικαιολογεί τον τίτλο που δόθηκε στην ενότητα και να προτείνετε έναν άλλο τίτλο.
2. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για την αδικία. Η ποινή αποσκοπεί στο να διορθωθεί αυτός που αδικεί. Πώς συνδέονται οι δύο παραπάνω θέσεις με το *διδασκόν της αρετής*¹¹;
3. Ποιος είναι ο σκοπός της ποινής σύμφωνα με τον Πρωταγόρα; Συμφωνείτε ή όχι; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας¹².

¹¹ Αν η αρετή δε διδασκόταν, οι απόψεις αυτές δε θα ευσταθούσαν, γιατί θα σήμαινε ότι είναι κάποιος καλός ή κακός εκ φύσεως. Τότε όμως θα ήταν αδύνατο να αλλάξει, άρα δε θα ήταν υπεύθυνος για την αδικία ούτε θα μπορούσε να του επιβληθεί ποινή. Ο Πρωταγόρας δίνει περιεχόμενο παιδαγωγικό - τελεολογικό στην ποινή.

4. Να συγκρίνετε την άποψη του Πρωταγόρα για την ποινή με την παλαιότερη αντίληψη της ανταπόδοσης (ποινή - τιμωρία, τίσις) εντοπίζοντας ομοιότητες και διαφορές.
5. Ποια συναισθήματα νομίζετε ότι διακατέχουν τον Πρωταγόρα στο τέλος της ενότητας αυτής;
6. Να εξηγήσετε αν, κατά τη γνώμη σας, η επιβολή των ποινών είναι έγκυρο και πειστικό επιχείρημα για το διδακτόν της αρετής.

Λεξιλογικές - Σημασιολογικές ασκήσεις

1. *ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἔνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γὰρ ἂν τὸ πραχθὲν ἀγένητον θείη - ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖτις ἀδικήσῃ μήτε αὐτὸς οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα:* Ποια είναι η σημασιολογική διαφορά των ρημάτων *τιμωροῦμαι* και *κολάζω*;
2. *κολάζω*: Να γράψετε τρία παράγωγα του ρήματος στη νέα ελληνική και να σχηματίσετε με αυτά αντίστοιχες προτάσεις.
3. *πειρῶμαι* < *πειρα*: Να γράψετε δέκα λέξεις, απλές ή σύνθετες, με το θέμα της λέξης που σας δίνεται.

¹² Έχει παιδευτικό και όχι κατασταλτικό σκοπό, σωφρονιστικό και όχι εκδικητικό. Απορρίπτονται τα κίνητρα της ανταπόδοσης και αντεκδίκησης. Βλ. W. K. C. Guthrie, (1), σσ. 93-94. Οι απόψεις του Πρωταγόρα για το σκοπό της ποινής μπορούν να συγκριθούν με αυτές που διατύπωσε ο Ιταλός Cesare Beccaria την εποχή του διαφωτισμού. Σκοπός της ποινής δεν είναι η εκδίκηση, αλλά ο σωφρονισμός εκείνου που διέπραξε το αδίκημα και ο παραδειγματισμός των άλλων.

ΕΝΟΤΗΤΑ

7

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ – ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ

ἀγαθούς ἄνδρες : εννοεί τους ονομαστούς πολιτικούς άνδρες της Αθήνας, όπως ο Περικλής, ο Θεμιστοκλής, ο Θουκυδίδης. Στο έργο *Λάχης* του Πλάτωνα τα παιδιά των Αριστείδη και Θουκυδίδη κατηγορούν τους διάσημους γονείς τους γιατί δεν τους παρείχαν σωστή αγωγή με αποτέλεσμα αυτά να μη διακριθούν.

Έτσι μόνο μπορεί να λυθεί η απορία που έχεις : Εννοεί την αντίρρηση του Σωκράτη για το αν είναι διδακτική η αρετή, όταν παιδιά ενάρετων ανδρών αποδεικνύονταν ανάξια της καταγωγής τους. Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει ότι είναι παράλογο οι γονείς να διδάσκουν στα παιδιά τους όλα τα άλλα και να παραλείπουν τη πολιτική αρετή που είναι υποχρεωτική σε όλους τους πολίτες και αν κάποιος δεν την έχει απειλείται ακόμα και με θάνατο.

Θάνατο, εξορία, δήμευση περιουσίας : Οι τιμωρίες αυτές συνιστούν ξεθεμελίωμα ολόκληρης γενιάς. Κάτι παρόμοιο συνέβηκε στον Αντιφώντα από τη Ραμνούντα ο οποίος καταδικάστηκε για τη συμμετοχή του στο κίνημα των ολιγαρχικών το 411 π.. και καταδικάστηκε σε θάνατο, το σπίτι του κατεδαφίστηκε, έχασε τα πολιτικά του δικαιώματα μαζί με όλη την οικογένειά του και του απαγορεύθηκε ακόμα και η ταφή στη χώρα.

Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει : Το παιδί άρχιζε να παίρνει μαθήματα από το 6^ο ή 7^ο έτος της ηλικίας του. Το συνόδευε στα μαθήματά του ο **παιδαγωγός**, συνήθως δούλος που αναλάμβανε την προσοχή του παιδιού από 7 μέχρι 18 ετών.

Το στέλνουν σε δασκάλους : Στην αρχαία Αθήνα τα σχολεία ήταν ιδιωτικά. Οι δάσκαλοι πληρώνονταν από τους γονείς. Η πολιτεία επέβλεπε την διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

**Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου
(ανάπτυξης και σύντομης απάντησης)**

1. Ποια αντίρρηση του Σωκράτη δηλώνει ότι θα ανασκευάσει ο Πρωταγόρας;
2. Με ποια μέθοδο δηλώνει ότι θα ανασκευάσει τη δεύτερη αντίρρηση του Σωκράτη; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, προτίμησε να αλλάξει μέθοδο; Ποια πλεονεκτήματα του προσφέρει αυτή η αλλαγή;
3. Υπάρχει ένα πράγμα στο οποίο είναι αναγκαίο να μετέχουν όλοι οι πολίτες, προκειμένου να είναι δυνατή η ύπαρξη πόλεως, ή δεν υπάρχει; (ἔστι τι ἓν, ἧ οὐκ ἔστιν, οὗ ἀναγκαῖον πάντας τοὺς πολίτας μετέχειν, εἴπερ μέλλει πόλις εἶναι;) Ποιο είναι το «ένα», «αναγκαίο» για την ύπαρξη της πόλης; Να εντοπίσετε τη σχέση ανάμεσα στην άποψη αυτή και στον πρωταγόρειο μύθο¹³.
4. Ο Πρωταγόρας θεωρεί την ἀνδρὸς ἀρετὴν, την πολιτική αρετή, ως μοναδικό θεμέλιο για τη συγκρότηση και διατήρηση του οικοδομήματος της πολιτείας. Πώς κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό; Να κρίνετε την εγκυρότητα του συλλογισμού του¹⁴.
5. *ἐάν μὲν ὑπάρχει αὐτὸ τὸ ἓν πρᾶγμα καὶ ἐάν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι οὔτε ἡ οικοδομικὴ οὔτε ἡ μεταλλουργία οὔτε ἡ κεραμικὴ (εἰ μὲν γὰρ ἔστι καὶ τοῦτό ἐστι τὸ*

¹³ Ο μύθος έδειξε την πεποίθηση του Πρωταγόρα ότι η αρετή του πολίτη είναι κτήμα όλων «δυνάμει» (όλων αφού σε όλους δόθηκε η αἰδώς και η δίκη σύμφωνα με το μύθο). Χρειάζεται όμως η διδασκαλία και η εξάσκηση για να αφομοιωθεί (βλ. ενότητα 4η), διαφορετικά δε θα υπήρχε ποινικό δίκαιο (ενότητα 5η), ούτε θα έθετε νόμο ο Δίας για την τιμωρία όσων δε μετέχουν στην αἰδῶ και στη δίκη (βλ. ενότητα 3η). Βλ. και την επόμενη ερώτηση και την αντίστοιχη παραπομπή.

¹⁴ Αφετηρία ήταν η πρόταση ότι, αφού υπάρχει πόλη ως οργανωμένη κοινότητα, δεν μπορεί παρά να υπάρχει ένα συνεκτικό στοιχείο, θεμελιώδες για την ίδια την ύπαρξη και τη διατήρησή της. Αυτό το ένα δεν μπορεί να είναι κάποια ειδική τέχνη, αλλά κάτι που κατέχουν όλοι, που έχει - αν θυμηθούμε την απάντηση του Δία στον Ερμή - μείνει έξω από τον καταμερισμό εργασίας. Αυτό είναι η ἀνδρὸς ἀρετὴ, η πολιτική αρετή, που τη συναποτελούν η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη και η οσιότητα. Αφού υπάρχει λοιπόν αυτό το ένα, τότε πρέπει όλοι να μετέχουν σ' αυτό και όποιος δε μετέχει, ούτε διδασκόμενος ούτε κολαζόμενος, να τιμωρείται με εξορία από την πόλη ή με θάνατο. Η οργανωμένη ζωή δε θα ήταν εφικτή χωρίς το αίσθημα σεβασμού και δικαίου. Σε κάποια φάση της εξέλιξης, όταν οι άνθρωποι κατάλαβαν τη σημασία της ζωής σε οργανωμένη κοινότητα, όταν ἐζήτουν ἀθροίζεσθαι, δέχτηκαν την αἰδῶ και τη δίκη ως προϋποθέσεις της «συνάθροισης» αυτής. Ούτε η αἰδῶς και η δίκη - θεμέλια της πολιτικής - ούτε η ίδια η πολιτική «δόθηκαν», ή υπήρχαν, εξ αρχής στον άνθρωπο. Αναπτύχθηκαν σε μια φάση της εξέλιξης. Η οργανωμένη κοινωνική ζωή επιβάλλει κανόνες, νόμους. Οι νόμοι αυτοί δεν είναι φυσικοί γενικά, αλλά «φυσικοί για την κοινωνική ζωή», επειδή είναι αναγκαίοι. Γι' αυτό και είναι σκληρές οι ποινές στους παραβάτες τους, σε όσους δηλαδή δε ρυθμίζουν τη ζωή και τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με την πολιτική αρετή - με τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη, την οσιότητα. Βλ. Α. Ε. Taylor, σ. 289, Κ. Κατσιμάνης, σσ. 93-94, Κ. Μπαλάσκας (2), σσ. 359-360, Α. Μπαγιόνας (1), σ. 59, (2), σ. 31, Ι. Πανέρης, σσ. 482-486. Η αποδεικτική διαδικασία του Πρωταγόρα έχει βέβαια δεοντολογικό χαρακτήρα (ἀναγκαῖον μετέχειν, δεῖ μετέχειν) λόγω του οποίου παρουσιάζεται ως «λογικά αδύνατη» (Γ. Μαρκαντωνάτος, σσ. 110-111) και επικρίνεται γιατί «ᾠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν» (Δ. Γουδής, σ. 147). Το σημαντικό, κατά τη γνώμη μας, στο διάλογο του Πρωταγόρα δεν είναι οι κανόνες της τυπικής λογικής αλλά η πολιτική και κοινωνική φιλοσοφία του σοφιστή.

ἐν οὐ τεκτονικὴ οὐδὲ χαλκεία οὐδὲ κεραμεία). Ποιο ἐπιχείρημα του Σωκράτη υπαινίσσεται στο σημεῖο αὐτό ο Πρωταγόρας¹⁵;

6. Σε ποια μέρη αναλύεται ἡ ἀνδρὸς ἀρετὴ σύμφωνα με τον Πρωταγόρα;
7. Ποια εἶναι ἡ βασικὴ υποχρέωση του πολίτη και με ποιους τρόπους παρεμβαίνει ἡ πολιτεία στην εκπλήρωση της υποχρέωσης αὐτῆς;
8. *μπορεῖ να υποστούν ὡς ποινὴ και τον θάνατο και την ἐξορία ... τη συνολικὴ καταστροφὴ του οἴκου τους: Ποιες ποινές επιβάλλονται και πῶς κλιμακώνονται*¹⁶;
9. Γιατί θεωρεῖται αυστηρότερη, χειρότερη ποινὴ ἀπὸ το θάνατο, ὁ θάνατος στην ἐξορία, ἡ δήμευση της περιουσίας και ἡ διάλυση της οικογένειας; Στην ἀπάντησή σας πρέπει να λάβετε ὑπόψη σας τις σχέσεις που επικρατοῦσαν στην ἀρχαία πόλη και ιδίως τη σχέση του πολίτη με την πόλη¹⁷.
10. Να καταγράψετε τα ἐπιχειρήματα τα ὁποῖα χρησιμοποιεῖ ὁ Πρωταγόρας για να ἀποδείξει ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες διδάσκουν την πολιτικὴ ἀρετὴ στα παιδιά τους και να τα ἀξιολογήσετε¹⁸.
11. Σε ποιες βαθμίδες ἐκπαίδευσης των νέων στην ἀρχαία Αθήνα ἀναφέρεται ὁ Πρωταγόρας στο ἀπόσπασμα του βιβλίου σας, ποιοι ἦταν οἱ φορεῖς της ἀγωγῆς και ποιος ὁ στόχος και τὸ ἀντικείμενο διδασκαλίας;
12. *με τις ἀπειλές και τα χτυπήματα τὸ «ισιώνουν, σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει» (ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς): Ποιο στόχο υπηρετεῖ ἡ παρομοίωση και πόσο ἐπιτυχημένη εἶναι, κατὰ τη γνώμη σας; Ποια σημασία ἔχει ἡ χρησιμοποίησις του ῥήματος «ισιώνουν» (εὐθύνουσιν);*
13. Ποιο σκοπὸ ἐξυπηρετοῦσε ἡ διδασκαλία της ποίησης και ἡ ἀπομνημόνευση ποιημάτων; Θα ἦταν σήμερα, κατὰ τη γνώμη σας, χρήσιμη και ἐφικτὴ μιὰ τέτοια ἀπομνημόνευση;

¹⁵ Το δικαίωμα ἰσηγορίας των πολιτῶν στην ἐκκλησία του δήμου, τὸ ὁποῖο, κατὰ τὸ Σωκράτη, δείχνει ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ δεν διδάσκεται. Βλ. διδακτικὸ βιβλίον ἐνότητα 1η, σσ. 70-71 και εἰσαγωγή, σ. 51.

¹⁶ Βλ. Ηλ. Σπυρόπουλος, σσ. 185-186, Κ. Ν. Πετρόπουλος, σ. 347.

¹⁷ Βλ. Παράλληλα κείμενα, ἀρ. 9 και Κείμενα ἀπὸ τη βιβλιογραφία, ἀρ. 12.

¹⁸ Ἄν ὑπάρχει πολιτικὴ ἀρετὴ και εἶναι ἀναγκαῖο ὅλοι οἱ πολῖτες να μετέχουν σ' αὐτὴν - διδασκόμενοι ἢ τιμωρούμενοι, ἀλλιῶς ἀποβάλλονται ἀπὸ την πόλη ἢ θανατώνονται, τότε ⇒ οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες, ἀφού διδάσκουν στα παιδιά τους τα ἄλλα, θα ἦταν παράδοξο να μὴ διδάσκουν την ἀρετὴ. ♦ Ὅλοι δέχονται ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ. Ἄν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες διδάσκουν στα παιδιά τους ὅλα τα ἄλλα, ἡ ἀγνοία των ὁποίων δεν ὁδηγεῖ στο θάνατο, τότε δεν μπορεῖ παρὰ να διδάσκουν και αὐτὸ που, ἂν δεν τὸ γνωρίζουν, τα περιμένει θάνατος, ἐξορία κ.τ.λ. Ἀποδεικνύει ἀρνητικὰ για ποιο λόγο δεν μπορεῖ παρὰ να διδάσκουν οἱ ἀγαθοὶ πολῖτες την πολιτικὴ ἀρετὴ στα παιδιά τους. Βλ. Κ. Ν. Γραϊκός, σ. 120.

14. Σε ποιο στάδιο αναλάμβανε η ίδια η πολιτεία την αγωγή των νέων, ποιος ήταν ο στόχος και ποιο το αντικείμενο της αγωγής;
15. α) Να επισημάνετε τα σημεία εκείνα του κειμένου που δηλώνουν τα μέσα και τη μέθοδο που χρησιμοποιούσαν οι φορείς της αγωγής για την επίτευξη των στόχων τους.
- β) Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η αγωγή των νέων στην αρχαία Αθήνα, όπως την περιγράφει ο Πρωταγόρας, είναι αυταρχική; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας¹⁹.
16. Ποια άποψη εκφράζει ο Πρωταγόρας για τους νόμους στην ενότητα αυτή; Πώς συνδέεται με τις απόψεις του για την *αἰδῶ* και τη *δίκη*²⁰;
17. Ποιος ήταν ο γενικότερος σκοπός της αγωγής και σε ποια σχέση βρισκόταν με τους επιμέρους στόχους κάθε βαθμίδας ή και μαθήματος²¹;
18. «Η ζωή του ανθρώπου στην κοινωνία είναι μια αδιάκοπη παιδευτική άσκηση. Ο άνθρωπος από τη γέννηση ως το θάνατο ζει μέσα σε "υπογραφές"²² κανόνες αυστηρά χαραγμένους, καμιά απόκλιση δεν επιτρέπεται, ενώ η γενική αδυναμία για συμμόρφωση σ' αυτούς τιμωρείται με θάνατο. Ο Πρωταγόρας τα βρίσκει αυτά εντελώς φυσικά». (Κ. Μπαλάσκας (2), σ. 359). Πώς εξηγείται αυτή η στάση του Πρωταγόρα²³;

¹⁹ β) Θα μπορούσε επιπλέον μάλλον και βιαστικά να θεωρηθεί αυταρχική, διότι ασκούν έλεγχο το οικογενειακό και «σχολικό» περιβάλλον και η πολιτεία, ώστε το παιδί να υποχρεώνεται να πειθαρχεί. Είναι άλλωστε χαρακτηριστική η χρήση του ρήματος *ἀναγκάζω*. Αλλά το αν θα αποδοθεί ο χαρακτηρισμός, εξαρτάται από το είδος της πολιτείας και την ποιότητα των σχέσεων. Η αγωγή στην Αθήνα απέβλεπε στο να δημιουργήσει ελεύθερους δημοκρατικούς πολίτες, υπεύθυνους και καλλιεργημένους ανθρώπους με υψηλό ήθος. Βλ. Κ. Κατσιμάνης, σσ. 96- 97, Κ. Μπαλάσκας (2), σσ. 359-361, Β. Κύρκος, σσ. 200-201. Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 8, 12 και 13.

²⁰ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 14.

²¹ Μέσα από τους στόχους των επιμέρους μαθημάτων, όπως τους βρίσκουμε στο κείμενο, καταλήγουμε στο θεμελιώδη σκοπό *κατὰ τούτους (τούς νόμους) ἀναγκάζει (ἡ πόλις) καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι*.

²² *Πρωταγόρας, 326d: ἀλλ' ἀτεχνῶς ὡσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν παιδῶν ὑπογράφαντες γραμμὰς τῇ γραφίδι οὕτω τὸ γραμματεῖον διδάσσει καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν, ὡς δὲ καὶ ἡ πόλις νόμους ὑπογράφασα, ἀγαθῶν καὶ παλαιῶν νομοθετῶν εὐρήματα κατὰ τούτους ἀναγκάζει καὶ ἄρχεσθαι*.

²³ Καλό θα είναι να έχουν κατανοήσει οι μαθητές τη σχέση φύσης και κοινωνίας στον Πρωταγόρα και τη σχέση των ὁρῶν φύσει (εκ φύσεως) και νόμῳ (ενότητα 6 και 7, βλ. και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 5 και 14). Μπορούν όμως να απαντήσουν με βάση τα επιχειρήματα του Πρωταγόρα (στην ενότητα αυτή) για την ανάγκη συμμετοχής όλων στις ηθικές - πολιτικές και κοινωνικές - αξίες της πολιτείας. Ένα άλλο ζήτημα που τίθεται από μελετητές έχει σχέση με το σχετικισμό του Πρωταγόρα (*πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*), που κατά την άποψή τους υπονομεύει το κύρος των αξιών που αποτελούσαν το στόχο της αγωγής. Εδώ δεν μπορούμε να απαντήσουμε παρά μόνο συνοπτικά σ' αυτά. Ο «σχετικισμός» του Πρωταγόρα κάθε άλλο παρά απόλυτος είναι. Καθετί ανθρώπινο, γνώση, αξίες, είναι σχετικό και υποκειμενικό εφόσον είναι ανθρώπινο (βλ. Β. Κύρκος, σ. 134 κ.ε.ε. και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 10 και 13). Έπειτα, η έννοια ἄνθρωπος έχει μεγάλη ευρύτητα στην παραπάνω θέση του Πρωταγόρα. Περισσότερα μπορεί κανείς να δει στις μελέτες που παραπέμπουμε, ειδικά στους W. K. C. Guthrie, Α. Μπαγιόνα, Β. Κύρκο, Κ. Κατσιμάνη.

19. Να αποδώσετε με δικά σας λόγια τη συλλογιστική πορεία του Πρωταγόρα, η οποία καταλήγει στην ανάγκη να διδαχτεί η αρετή²⁴.
20. Σε ποια συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε για την ανατροφή των νέων στην Αθήνα²⁵;
21. Αν συγκρίνουμε το εκπαιδευτικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας με το σύγχρονο - τηρουμένων των αναλογιών λόγω μεγάλης διαφοράς ανάμεσα στις κοινωνίες - μπορούμε να βρούμε κοινά σημεία και ποια; Ειδικότερα ποιες αρχές της αγωγής των νέων είναι, κατά τη γνώμη σας, αποδεκτές και σήμερα και ποιες όχι;
22. *ως ανίατο (ώς ανίατον ὄντα):* Ο παραλληλισμός παιδείας και ιατρικής ή πολιτείας και ιατρικής ήταν συνηθισμένος στην αρχαία φιλοσοφία και σκέψη. Στους «ανίατους» αυτούς επιβαλλόταν, όπως αναφέρει ο Πρωταγόρας, η πιο σκληρή τιμωρία, ο θάνατος. Τα προβλήματα που ανακύπτουν είναι πολλά:
- i) Η τιμωρία είναι πολύ σκληρή, άτεγκτη, ii) Ποιοι θα χαρακτηριστούν «ανίατοι», με ποια κριτήρια δηλαδή; iii) Από ποιους θα χαρακτηριστούν;
- α) Να εκφράσετε τη γνώμη σας για καθένα από τα παραπάνω θέματα.
- β) Άσχετα από το είδος της τιμωρίας, πώς θα μπορούσε να διασφαλιστεί η δίκαιη κρίση²⁶;
23. Σε ποια χαρακτηριστικά της οργανωμένης κοινωνίας αναφέρεται ο Πρωταγόρας στο κεφάλαιο αυτό και ποια η παιδευτική λειτουργία της πόλης, όπως συνάγεται από το κείμενο;

²⁴ α) όλοι νουθετούν και διδάσκουν οι ίδιοι ή μέσω άλλων, β) κύρια επιδίωξή τους είναι η ηθική - πολιτική αγωγή, γ) η ίδια η πόλη παιδαγωγεί. Άρα, αφού όλοι συνεργάζονται στη μόρφωση των νέων κ.τ.λ., δεν μπορεί παρά να δεχτούμε ότι η αρετή είναι διδακτή*. Βλ. Γ. Μαρκαντωνάτος, σ. 122, Κ. Ν. Πετρόπουλος, σ. 351.

* Ο Δ. Γουδής (σσ. 149-150) θεωρεί ότι το συμπέρασμα του Πρωταγόρα (αφού όλοι δίνουν αγωγή, τη θεωρούν προφανώς διδακτή) μοιάζει με το γνωστό του Τιμοκλέους στον Λουκιανό *εί εισί βωμοί, εισί και θεοί*. Το βασικό όμως ζήτημα που πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να μας απασχολεί, δεν είναι η τυπικότητα του συλλογισμού, αλλά ότι το κείμενο αυτό αποτελεί την πρώτη απόπειρα θεωρητικής θεμελίωσης της αγωγής και αποτίμησής της ως κοινωνικής λειτουργίας. Βλ. Β. Κύρκος, σ. 194.

²⁵ Για την ανατροφή των νέων, βλ. Β. Κύρκος, σσ. 179-203.

²⁶ Μπορεί η ερώτηση να συζητηθεί με το κείμενο από τη βιβλιογραφία αρ. 14, όπου οι προϋποθέσεις για να μη μετατραπεί ο νόμος σε τύραννο.

Ερωτήσεις για τη συνολική θεώρηση του Πρωταγόρα

1. Σε πόσα μέρη διακρίνεται η απάντηση (ρήση) του Πρωταγόρα; Να αναφέρετε επιγραμματικά το περιεχόμενο του καθενός²⁷.
2. Ο Πρωταγόρας τελειώνοντας την «επίδειξη» του, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αρετή είναι διδακτή και πιστεύει ότι έχει αντικρούσει τα επιχειρήματα του Σωκράτη. Ποια ήταν αυτά τα επιχειρήματα; Ήταν, κατά τη γνώμη σας, πειστική η αναίρεσή τους;
3. Να γράψετε επιγραμματικά τις αντιλήψεις του Πρωταγόρα για τους νόμους και τις αντιλήψεις των άλλων σοφιστών για το ίδιο θέμα, επισημαίνοντας τις διαφορές μεταξύ τους²⁸.
4. Το παιδευτικό ιδεώδες του Πρωταγόρα δεν είναι ατομοκρατικό αλλά κοινωνιοκρατικό, εφόσον η καλλιέργεια στον καθένα της *αἰδοῦς* και της *δίκης*, που είναι *πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί*, είναι στην ουσία *«ἀγωγή εἰς ὀλότητα»*. Ο νέος μορφωνόταν για λογαριασμό του κοινωνικού συνόλου και διαμέσου αυτού. Υπέρτατος δάσκαλος της πολιτικής τέχνης είναι η περιρρέουσα ατμόσφαιρα και το σύνολο των πολιτών. (Κ. Κατσιμάνης, σ. 97). Να δείξετε αναλυτικά και τεκμηριωμένα από ποια σημεία της «ρήσης» του Πρωταγόρα (ενότητες 2 -7) συνάγονται οι απόψεις αυτές.
5. Κέντρο της φιλοσοφίας του Πρωταγόρα είναι η περίφημη αρχή του *«πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος»*, που στην πολιτική του φιλοσοφία παίρνει την εξής έκφραση: *«οἷά γ' ἂν ἐκάστη πόλει δίκαια καὶ καλὰ δοκῆ, ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῆ, ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ»* (Θεαίτητος, 167b). Η αρχή αυτή αναφέρεται στη δημοκρατία και αποτελεί θεμέλιό της. Να επιβεβαιώσετε την άποψη αυτή αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που διδαχτήκατε²⁹.
6. Η λύση του Προμηθεά στο πρόβλημα που αντιμετώπιζε ο άνθρωπος συνιστά (για τον Πρωταγόρα) τη διαφορά του ανθρώπου από τα ζώα. α) Ποια είναι αυτή; β)

²⁷ α) Ο μύθος (320d - 323a): Η κατανομή της *αἰδοῦς* και της *δίκης* από το Δία σε όλους, εξηγεί γιατί οι Αθηναίοι επιτρέπουν στον καθένα να πάρει μέρος στην πολιτική ζωή.

β) Συμπεράσματα του μύθου (323a - 324c): Επιχειρήματα για το διδακτόν της αρετής.

γ) Ο λόγος (324d - 326e): Το εκπαιδευτικό σύστημα της Αθήνας και των άλλων ελληνικών πόλεων. Ανασκευάζει τη δεύτερη αντίρρηση του Σωκράτη, ότι οι αγαθοί πολίτες δε διδάσκουν την πολιτική αρετή στα παιδιά τους. *Επίλογος*: Σύνοψη των απαντήσεών του.

²⁸ Για τις αντιλήψεις των σοφιστών βλ. εισαγωγή διδακτικού βιβλίου, σσ. 24-29.

²⁹ Αναλυτικά για το θέμα βλ. Ι. Πανέρης, σσ. 478-479. Βλ. επίσης Παράλληλα κείμενα, αρ. 3 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 14.

Να τη συγκρίνετε με την άποψη του Αριστοτέλη ότι η διαφορά ανθρώπου - ζώου συνίσταται στην ικανότητα του λόγου (λογικής και ομιλίας)³⁰.

7. Στο μύθο του Πρωταγόρα η σύνταξη είναι απλή, η σύνδεση παρατακτική, χωρίς μακροσκελείς περιόδους, οι επαναλήψεις λέξεων, ρημάτων ιδίως, συχνές, αλλά παράλληλα ο λόγος χαρακτηρίζεται από συσώρευση ποιητικών εκφράσεων. Να εντοπίσετε τα σχετικά σημεία του κειμένου, στις ενότητες 2 και 3, και να εξηγήσετε αυτόν τον τρόπο γραφής³¹.
8. Ο μύθος για τη γένεση και την πρόοδο των ανθρώπων αποτελούσε στον 5ο αιώνα θέμα αγαπητό σε αρκετούς συγγραφείς: στον Αισχύλο (*Προμηθέας Δεσμώτης*, 450), το Σοφοκλή (*Αντιγόνη*, πρώτο στάσιμο), τον Ευριπίδη (*Ίκέτιδες* 201³²) κ.ά. Να συγκρίνετε τις αναφορές στην πολιτιστική εξέλιξη σε δύο από τα κείμενα αυτά με την αντίστοιχη του Πρωταγόρα.

³⁰ Ο Προμηθέας έδωσε στον άνθρωπο τη δυνατότητα όχι μόνο να επιβιώσει, αλλά και να διαφοροποιηθεί από τα άλλα έμβια όντα, δημιουργώντας κάποιες θεμελιώδεις μορφές πολιτισμού, *πρῶτον μὲν ... τροφὰς ἤϋρετο*, βλ. Κ. Κατσιμάνης, σ. 90. Ο Αριστοτέλης δίνει έμφαση στο λόγο, ο Πρωταγόρας όχι μόνο στη λογική - όπως εννοείται με την έντεχνη σοφία - αλλά και στην κατασκευαστική ικανότητα του ανθρώπου. ♦ Η σύγκριση που ζητείται δεν έχει στόχο να αναδείξει κάποια άποψη ως ανώτερη, αλλά να επισημάνει τη σχέση και τη διαφορά. Η βασική αρχή που προϋποτίθεται στο μύθο για τον Προμηθέα είναι ότι ο άνθρωπος δημιουργεί τον εαυτό του και τον κόσμο του. Το παράδειγμα του Προμηθέα εκφράζει επίσης τα αιτήματα του ανθρωπισμού. Ο Προμηθέας «αναπτύσσει και ενισχύει το ανεξάρτητο και φιλόανθρωπο ήθος του με την πρόθεση να απαλλάξει τους συνανθρώπους του από την υποταγή σε μια άλογη μορφή αυθεντίας». Βλ. Α. Μπαγιόνας (4), σ. 11.

³¹ Συνυπάρχουν στοιχεία του λαϊκού ύφους και ποιητικές εκφράσεις. Παραδείγματα λαϊκού ύφους: 1) η αρχή του μύθου, *ἦν ποτὲ χρόνος*, 2) η απλή κατασκευή του λόγου, η απεριτήρη σύνδεση χωρίς μεγάλες περιόδους (συνηθέστεροι σύνδεσμοι: *δέ, μέν - δέ*), 3) συχνότατη χρήση του *οὖν*, 4) του *ἐπειδή*, 5) επανάληψη της ίδιας λέξης - και μάλιστα ρήματος και μετοχής στην ίδια πρόταση κτλ. Παραδείγματα ποιητικών εκφράσεων: *ἄσπλον φύσιν, σμικρότητι ἤμπισχε, πτηνῶν φύγην* κτλ. Μιμείται από τη μια το περίτεχνο ύφος του σοφιστή και από την άλλη την αφέλεια και φυσικότητα του λαϊκού τρόπου έκφρασης που ταιριάζει στην αφήγηση του μύθου. Βλ. Κ. Ν. Πετρόπουλος, σσ. 335-336, Δ. Γουδής, σσ. 143-144.

³² Βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 13.

9. Από το μύθο του Πρωταγόρα (ενότητες 2-3-4) προκύπτει μια προοδευτική αντίληψη της ιστορίας ως *γίνεσθαι*, δηλαδή η ιστορία (το ιστορικό γίνεσθαι) κατανοείται ως πορεία από κατώτερα στάδια πολιτισμού σε ανώτερα. Να συγκρίνετε την αντίληψη του Πρωταγόρα για την ιστορία με τις απόψεις του Ησιόδου για το «χρυσό γένος» των ανθρώπων κτλ. (*Έργα και Ήμέραι*), με την αντίληψη του Πλάτωνα (*Πολιτικός*, 269c) και με τη χριστιανική αντίληψη για τον Παράδεισο και την πτώση. (Να μελετήσετε τα κείμενα που σας δίνονται³³ και να συμβουλευτείτε και την εισαγωγή του βιβλίου σας, σσ. 58-59)³⁴.
10. Γιατί ο ορθολογιστής Πρωταγόρας χρησιμοποιεί το μύθο; Ποια πλεονεκτήματα του εξασφαλίζει για να απαντήσει στο Σωκράτη; Να συνυπολογίσετε και το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται. (Βλ. και ενότητα 1 και εισαγωγή διδακτικού βιβλίου, σσ. 50-52).
11. Ποια σχέση έχει η θεωρία για την ιστορία που προκύπτει από το μύθο του Πρωταγόρα με τις κυκλικές θεωρίες που κυριαρχούσαν στην αρχαιότητα; (Βλ. και ερώτηση 9).
12. α) Να συσχετίσετε την άποψη του Πρωταγόρα για την *αιδῶ* και τη *δίκη* με την άποψη που εκφράζει ο Περικλής στον *Επιτάφιο*, ότι η αθηναϊκή δημοκρατία στηρίζεται στην ενσυνείδητη πειθαρχία των πολιτών της στους γραπτούς και άγραφους νόμους (Θουκυδίδης II, 37, 3).
- β) Να συσχετίσετε την κοινωνία που περιγράφεται στα δύο κείμενα (Πλάτωνα και Θουκυδίδη) με τις κοινωνίες που περιγράφονται στο ακόλουθο απόσπασμα: «(...) σύγχρονοι ανθρωπολόγοι διακρίνουν ‘πολιτισμούς ντροπής’ από ‘πολιτισμούς ενοχής’, με την έννοια ότι η ισχυρότερη συνεκτική δύναμη σε άλλες κοινωνίες είναι ο σεβασμός στην δημόσια γνώμη, η αιδώς, και σε άλλες ο φόβος. Στις πρώτες η μεγαλύτερη τιμωρία είναι να χάσει κανείς το

³³ Βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 11 και 12.

³⁴ Ο μύθος του Πρωταγόρα, ένα λαμπρό δείγμα φιλοσοφίας του πολιτισμού, αποτέλεσε θεμέλιο πολλών μετέπειτα φιλοσοφικών και πολιτικών συστημάτων, (βλ. Zeller - Nestle, σ. 102, 104). Στο μύθο εκφράζεται η αισιόδοξη αντίληψη για την πορεία του ανθρώπου, παρόμοια όπως στο πρώτο στάσιο της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή. Οι αντιλήψεις αυτές συνδέονται με εποχές κοινωνικής προόδου και διαφωτισμού. Αντίθετα στον Ησιόδο εκφράζεται η απαισιόδοξη αντίληψη, ότι η «χρυσή εποχή» ήταν το παρελθόν, ότι η *αιδώς* και η *δίκη* υπήρχαν από την αρχή αλλά στο σιδηρούν αιώνα *ἀπέπτησαν εἰς τὸν οὐρανόν* (*Έργα και Ήμέραι*, 199-200), ενώ στον *Πολιτικό* του Πλάτωνα (269a) βρίσκουμε ένα δείγμα της άποψης ότι η βασιλεία του καλού και του κακού εναλλάσσονται σε αιώνιες ανακυκλώσεις που ορίζουν την πορεία του κόσμου (βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 11, 12). Ο ιερός Αυγουστίνος εξηγεί την ιστορία τελεολογικά, την παρουσιάζει δηλαδή ως πορεία που θα οδηγήσει στη βασιλεία και τη δόξα του Θεού. Βλ. Α. Μπαγιόνας (3), σσ. 87-92, 99, Κ. Ν. Πετρόπουλος, σ. 341, Δ. Γουδής, σσ. 144-145.

σεβασμό των άλλων (...)). Να συνθέσετε ένα κείμενο, όπου θα παρουσιάζετε τα συμπεράσματά σας³⁵.

13. Να συγκρίνετε το σκοπό της διδασκαλίας των σοφιστών όπως παρουσιάζεται από τον Πρωταγόρα στο κείμενο που διδαχθήκατε με τις θέσεις που διατυπώνει ο Ισοκράτης στον *Παναθηναϊκό λόγο* του (§§ 26-34)³⁶.

³⁵ Η άποψη του Πρωταγόρα συμπίπτει με αυτή του Περικλή, που υπερηφανεύεται ότι η αθηναϊκή δημοκρατία στηρίζεται στην ενσυνείδητη πειθαρχία των πολιτών της στους γραπτούς και άγραφους νόμους. (Θουκ. ΙΙ, 37, 3). Η κοινωνία που περιγράφουν ο Πρωταγόρας και ο Περικλής συμπίπτει με αυτή που ο Dodds ονομάζει «κοινωνία της ντροπής» και τον πολιτισμό της αντίστοιχα «πολιτισμό της ντροπής». Βλ. E. R. Dodds, σσ. 34, 41-68 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 12.

³⁶ Βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 10.

ΩΡΙΑΙΑ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ
ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Όνομα :

A. Κείμενο : Η πολιτική αρετή κοινό δώρο του Δία στους ανθρώπους.

Ζεύς οὖν δείσας περὶ τῶ γένει ὑμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵνα εἶεν πόλεων κόσμοι καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοὶ. Ἐρωτᾷ οὖν Ἑρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις : « Πότερον ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταῦτας νείμω; Νενέμηνται δὲ ᾧδε : εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοὶ • καὶ δίκην καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;». «Ἐπὶ πάντας» ἔφη ὁ Ζεύς « καὶ πάντες μετεχόντων • οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν • καὶ νόμον θεὸς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν, ὡς νόσον πόλεως».

Οὕτω δὴ, ᾧ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα οἱ τε ἄλλοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲν περὶ τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοι οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς, καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν ὀλίγων συμβουλεύῃ, οὐκ ἀνέχονται, ὡς σὺ φῆς – εἰκότως, ὡς ἐγὼ φημί - ὅταν δὲ εἰς συμβουλήν πολιτικῆς ἀρετῆς ἴωσιν, ἦν δεῖ διὰ δικαιοσύνης πᾶσαν ἰέναι καὶ σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται, ὡς παντὶ προσήκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις.

B. ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Να μεταφρασθεί το απόσπασμα «Οὕτω δὴ ...πόλεις» (ΜΟΝΑΔΕΣ 05)
2. α) Να επιλέξεις την σωστή απάντηση (2,5 ΜΟΝΑΔΕΣ)

Η **διαλεκτική** μέθοδος του Σωκράτη συνίσταται :

- στην προσπάθεια να εξαχθεί η σωκρατική αλήθεια από τον αντίπαλο
- στην βήμα – βήμα αναίρεση των θέσεων του συνομιλητή
- στην αμφισβήτηση των παραδοσιακών αξιών
- στην αναζήτηση της βαθύτερης αλήθειας των πραγμάτων.

β) Να δικαιολογήσεις την απάντησή σου (2,5 ΜΟΝΑΔΕΣ).

3.) **αἰδῶς, δίκη**: Ποιο είναι το περιεχόμενο καθεμιάς έννοιας (2 ΜΟΝΑΔΕΣ)

β) Γιατί θεωρούνται πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί; (2 ΜΟΝΑΔΕΣ)

4. **καὶ νόμον γε θεὸς ... πόλεως**: Πῶς ἐξηγείται ἡ ἀνάγκη νόμου γιὰ τὴν τιμωρία ὁποῦ δε μετέχει στὴν αἰδῶ καὶ τὴ δίκη, ἀφοῦ αὐτὲς μοιράστηκαν σὲ ὅλους; (4 ΜΟΝΑΔΕΣ)

4. **νέμω, (δια)φθείρω, νόσος, δίκη**: Ἀπὸ τὸ θέμα καθεμιάς λέξης που σας δίνεται νὰ σχηματίσετε πέντε παράγωγες (απλές ἢ σύνθετες) καὶ νὰ γράψετε πέντε σύντομες φράσεις.

ΩΡΙΑΙΑ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ
ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

A. Κείμενο : Η πολιτική αρετή ως κοινή και φυσική ιδιότητα όλων των ανθρώπων

B. ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Να μεταφρασθεί όλο το απόσπασμα (ΜΟΝΑΔΕΣ 05)
2. Να διευκρινίσεις τους όρους :
 - σωκρατική αμφισβήτηση
 - επαγωγική μέθοδος (05 ΜΟΝΑΔΕΣ).
3. Να εξηγήσεις την αντίθεση φύσει – νόμω με αναφορά στις αρετές του ανθρώπου (4 ΜΟΝΑΔΕΣ)
4. Να αναλύσεις την επιχειρηματολογία του Σωκράτη στο απόσπασμα ως προς τη δομή και τη συλλογιστική ισχύ (4 ΜΟΝΑΔΕΣ).
5. **θυμός – πειράσομαι – ασθενείς :** Από κάθε λέξη να φτιάξεις από μία παράγωγη και να την εντάξεις σε φράση. (2 ΜΟΝΑΔΕΣ)

**ΩΡΙΑΙΑ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ
ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ**

Όνομα :

A. Κείμενο (δίνεται το κείμενο όλης της ενότητας)

B. Ερωτήσεις

1. Να μεταφράσετε το χωρίο: «Ἐρωτᾷ οὖν Ἐρμῆς ... κτείνειν ὡς νόσον πόλεως».

Μονάδες 8

2. Αφού η αιδώς και η δίκη κατανέμονται σε όλους, γιατί ο Δίας θεσπίζει νόμο για την τιμωρία όποιου δε μετέχει σ' αυτές;

Μονάδες 4

3. Να εντοπίσετε το σημείο του κειμένου που αναφέρεται στον καταμερισμό της εργασίας και να εξηγήσετε ποια σημασία αποδίδει σ' αυτόν ο Πρωταγόρας για την εξέλιξη του πολιτισμού και γιατί δεν συμπεριλαμβάνεται στον καταμερισμό η πολιτική.

Μονάδες 4

4. Να εντοπίσετε στο αρχαίο κείμενο και να γράψετε τις λέξεις που συνδέονται ετυμολογικά με τις ακόλουθες:

νέμεση, απρόσιτος, νομός, ανοχή, νομίζω, ιταμός,
συμμετοχικός, ανδρείκελο, διαβουλεύσεις, εικόνα.

Μονάδες 4

5. **Κείμενο από μετάφραση: Ενότητα 1η:** «Εγώ λοιπόν θεωρώ, όπως και οι άλλοι Έλληνες, ... Άρα, είναι προφανές πως δεν θεωρούν ότι το πράγμα αυτό είναι κάτι που διδάσκεται»: **Ποιο επιχείρημα προβάλλει ο Σωκράτης για να υποστηρίξει ότι η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται και πόσο πειστικό είναι κατά τη γνώμη σας;**

Μονάδες 2

6. Να αναφέρετε και να αναπτύξετε με λίγα λόγια την κυριότερη, κατά την άποψή σας, διαφορά της μεθόδου του Σωκράτη από του Πρωταγόρα.

Μονάδες 2



ΠΛΑΤΩΝ : ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΔΩΔΕΚΑ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟ

Α. ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

1. Ο Πρωταγόρας είχε ορίσει τη διδασκαλία του ως εύβουλίαν, συμφώνησε όμως με το Σωκράτη ότι εννοεί την «πολιτική τέχνη». Ο Σωκράτης πάλι στο λόγο του φαίνεται να υπονοεί την «πολιτική αρετή» αλλά αναφέρεται στην «αρετή» γενικά.
 - α) Αφού διαβάσετε την εισαγωγή στο διάλογο (σσ. 53, 55-56), να εξηγήσετε τι νομίζετε ότι θέλει να επιτύχει με τον τρόπο αυτό ο Σωκράτης.
 - β) Τι μπορούμε να συμπεράνουμε για τις αντιλήψεις του Σωκράτη περί αρετής;
 - γ) Ποια σχέση φαίνεται να έχει η έννοια αρετή στο κείμενο με τους όρους εύβουλία, πολιτική τέχνη, πολιτική αρετή;
2. Ποιο ρόλο διαδραματίζει η μοίρα (είμαρμένη) στην ενότητα και πώς εξηγείται αυτός;
3. Ο Πρωταγόρας στο μύθο αναφέρεται στον άνθρωπο γενικά, χωρίς καμία διάκριση καταγωγής, κοινωνικής τάξης κτλ. Η έννοια άνθρωπος είναι δηλαδή γενική και δηλώνει το ανθρώπινο γένος. Ποια σημασία

νομίζετε ότι έχει η αντίληψη αυτή; Πώς θα κρίναμε σήμερα τη σπουδαιότητά της; (Να διαβάσετε από την εισαγωγή του βιβλίου σας τα σχετικά με τον Ιππία και τον Αντιφώντα, σσ. 26 και 28)

4. Ποια άποψη εκφράζει για τη γλώσσα ο Πρωταγόρας; Να τη συγκρίνετε με τις απόψεις του Ηροδότου για το ίδιο θέμα.
5. **τεκμήριον:** Ο Πρωταγόρας προσκομίζει μια εμπειρική απόδειξη για τη συμμετοχή όλων στην πολιτική αρετή. Ποια είναι αυτή; Γιατί θεωρείται «τρελός» όποιος δέχεται ότι δεν κατέχει τη δικαιοσύνη και την άλλη πολιτική αρετή;
6. **οὐ φύσει ἀλλὰ διδακτόν:** Ποιο είναι το νόημα της διάκρισης αυτής; Να τη συσχετίσετε με την αριστοκρατική (αρχαϊκή) αντίληψη της ηθικής και τις γενικότερες αντιλήψεις των σοφιστών.
7. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για την αδικία. Η ποινή αποσκοπεί στο να διορθωθεί αυτός που αδικεί. Πώς συνδέονται οι δύο παραπάνω θέσεις με το διδακτόν της αρετής;

B. ΠΟΛΙΤΕΙΑ

1. Να εντοπίσετε τα σημεία του κειμένου που μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε ότι η κοινωνία των δεσμοτών είναι η πολιτική κοινωνία και ότι ο κόσμος του σπηλαίου είναι ο αισθητός κόσμος.

β) Ποια είναι η κατάσταση της πολιτικής κοινωνίας (την οποία συμβολίζει η κοινωνία των δεσμοτών) και πώς περιγράφεται ο αισθητός κόσμος;

1. Να εντοπίσετε στο κείμενο τους όρους (λέξεις) που χρησιμοποιεί ο Πλάτων για να χαρακτηρίσει το αγαθό, την πορεία προς αυτό και την προσέγγισή του. Τι αποκαλύπτουν για τη φύση του αγαθοῦ;

2. Ποια σχέση έχει η αλληγορία του σπηλαίου με το θέμα της δικαιοσύνης και της ιδανικής πολιτείας;
3. Ποια σημασία έχει η τιμωρία του τυράννου για το θέμα της Πολιτείας;
4. **αίτια έλομένου - θεός αναίτιος:** α) Νομίζετε ότι η επιλογή είναι απόλυτα ελεύθερη; β) Τι νομίζετε ότι μπορεί να συμβολίζει ο θεός;

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΗ ΓΡΑΠΤΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ

Όνομα :

1. Να αναφερθείτε στην **επαγωγική μέθοδο** του Σωκράτη ως εργαλείο αναζήτησης των ηθικών εννοιών.
2. Να χαρακτηρίσετε ως **Σωστό ή Λάθος** το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων.

1. Ο Πλάτωνας ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια των Αθηνών.

2. Ο Σωκράτης ανήκει φιλοσοφικά στο κίνημα των σοφιστών.

3. Η σωκρατική αμφισβήτηση καταλήγει στην άρνηση κάθε αλήθειας.

4. Οι μαθητές του Σωκράτη απείχαν από τα πολιτικά πράγματα της Αθήνας.

5. Κεντρικό θέμα του Πρωταγόρα είναι το διδακτό της πολιτικής αρετής.

6. Την πλατωνική Ακαδημία την έκλεισε ο

Ιουστινιανός στα 529 μ.Χ.

7. *Ἐν οἶδα, ὅτι οὐδέν οἶδα* : Η πλατωνική άρνηση κάθε βέβαιης γνώσης.

8. Ο Διονύσιος Α' ήταν συγγενής του Πλάτων και τύραννος των Συρακουσών.

9. Ο Πλατωνικός διάλογος Πρωταγόρας διεξάγεται παρόντων των Σωκράτη, Ιππία, Αλκιβιάδη, Προδίκου και Κλεινία στο σπίτι του Καλλία.

10. Οι κατήγοροι του Σωκράτη ανήκαν στο κύκλο των σοφιστών

